

737
131
The Ukrainian Institute of Sociology.

Correspondence — Study Department: Ukrainian Worker's University.

УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИЧИЙ УНІВЕРСИТЕТ.

Address: Praha. III. — Šeříkova. 4/III, (Чехословаччина).

ЛЕКЦІЇ.

Відділ:

Предмет:

Число лекцій

На увагу студентам.

§ 1. Лекцію треба читати так уважно, щоб засвоїти її цілком. На память заучувати не треба, але вивчувати все так, щоб можна було відповісти на всі запити та проробити писані роботи (вправи) з памяти, заглядаючи до тексту лекції тільки за цифрами та для перевірки себе.

§ 2. Коли лекція добре вже вивчена (як сказано в § 1), тоді приступити до писаної роботи (вправ), заданої до цієї лекції. Виповнивши цю роботу — перевірити її, а далі приступити до написання відповідей на всі запити, які задані до цієї лекції. Відповіді писати уважно і докладно, дбаючи про те, щоб показати знання, здобуті од лекції.

§ 3. Написану роботу та відповіді вислати негайно до Укр. Робіт. Університету (на перевірку). Вислати це в конверті, що прикладається до кожної лекції; конверта не запліювати, zostавити відкритим (щоб не платити зайвого на пошті). На конверті написати свою адресу і студентське число.

§ 4. Коли робота і відповіді будуть одержані з Р. Університету — передивитися їх наново, обдумати вказівки, які дасть до них Р. Університет, та виконати ті вказівки. Як треба буде перерішити якийсь задання, то зробити це, і наново вислати до Р. Університету так, як указано в § 3.

§ 5. Читаючи лекцію, записуйте аразу на цю обгортку, чи на окремий лист всі Ваші сумніви та запити, щоб потім Ви могли запитати пояснень у Р. Університету. Про все, що Вам буде неясне, пишійте запити до Р. Університету і присилайте їх так, як і писані роботи та відповіді.

§ 6. Для листування з Р. Університетом користуйтеся бланками, які Вам вислав Р. Університет. На кожному листі ставте Ваше студентське число, а також Вашу адресу.

§ 7. Лекції зберігайте аж до кінця курсу, бо окремою книгою лекції будуть Вам вислані тільки після закінчення курсу.

§ 8. Вивчивши одну лекцію і проробивши вправи, відсилайте відповіді та вправи негайно до Укр. Роб. Університету, не чекаючи одержання слідуєчої лекції. До слідуєчої лекції приступайте, не чекаючи відповіді від Університету на попередню роботу.

§ 9. Завжди пишійте Вашу адресу та прізвище чітко, розбірно.

§ 10. Адресу Укр. Роб. Університету пишійте так: Ukrajinskij Institut Hromadoznavstva, Rob. Universita, Šeříkova ul. 4/III, Praha III. (Чехословаччина — на мові країни, де живе).

40737/II 10
(24к331) 320-511.2

47-431
Львівська бібліотека
АМ УРСР

ЗЕМЕЛЬНА СПРАВА НА УКРАЇНІ

40737/

ЛЕКЦІЯ 2-га

М.Ю.Шаповала.

ЗЕМЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ В ГАЛИЧИНІ.

Для рішення земельної справи в Галичині настав уже давно час, але ніщо з місця не рушається через політичне безсилля селянства, його темноту, некультурність, заляканість, безнадійність, через страх перед основами сучасного суспільного устрою, — це все дає міцний ґрунт для панування буржуазії всіх національностей над морально-безсилою поневоленою масою.

Переміни відносин між національностями українською і польською хотіли українці в тім напрямі, щоб виперти поляків оч влади і сісти на їх місце, а поляки чомогались навпаки, — щоб скріпити своє панування над українським "бидлом", а цим самим тобитись, щоб і польське "бидло" мовчало, перехопивши частину зисків і привілеїв для себе через руки своїх панів. /Особливо тепер це стало ясним: поляки укосують своє "бидло" за кошт український: дають йому землю "на кресах", всякі фінансові, податкові і політичні вигоди: так польське селянство приймає безпосередню участь у визискуванні українського! /

В Україні, де густота населення дійшла до 100 душ на квадратний кілометр і де промислове життя не розвинуто, можна сказати цілком теоретично, що тут перенаселення. Велика частина людности не має де прикласти рук до праці, — ані до землі, ані в промислі, а тому їй дві дороги: або смерть або еміграція, коли не хоче піти третьою — злобувати землю.

Голі цифри і то давнішої дати вказують нам розмір перенаселення, цеб-то фактичний розмір трагедії українського селянства. Вся Галичина має 7,849,251 гектарів площі, з яких на Східну Галичину /без повіту Березів/ припадає разом 5,467,198 гектарів.

Ця площа складається з таких господарських категорій:

Рілля	2,557,694 гект.	або 47.0%
Пасовищ 465947 г.	1,185,656 гект. або 21.7%	
Полонин 28159 г.		
Лугів 691550 г.		
Огородів 89,778	" "	1.6%
Озер, ставків, мочарів 20,679	" "	0.4%
Лісів	1,436,216	" " 26.3%
Невжитків	24,260	" " 0.5%
Сачиби /під будівлі, подвір'я/ 34,416	}	2.5%
Інші вільні від подат. 118,479		
З рахунку надвижок ... 29		
Разом	5,467,198	"

На 5½ мільйонів населення Східної Галичини цей запас землі дуже невеликий, а ріллі, то й зовсім в обріз - 0.46 гектарів пересічно на душу. Вже ці цифри вказують, що землі в Галичині при теперішнім рівні господарства ледви вистарчить на прохарчування населення. Вивозити хліба Галичина по-за межі свої вже не може, а коли що вивозиться, то коштом цього вивозу хтось мусить вмирати.

Це перший загальний висновок.

Коли-ж ми розглянемо розподіл землі за категоріями власності, то побачимо незвичайну нерівномірність: половина з земельної площі є нетрудовою власністю, яка продукує хліб на продаж і вивіз, щоб-то в Галичині хтось мусить систематично недоїдати або й голодувати. Ось, напр., таблиця /з 1902 р./ розподілу землі по категоріях власності для всієї Галичини, але для певности висновків у відношенні до Східної Галичини їх треба брати значно гірше, ніж то вказує таблиця: розділення ґрунтів тут більше різниця убогого українського селянського землеволодіння й господарства в стосунку до поміщицького /польського/ це різниця.

Катастральний опис /1902 р./ вказує такий розподіл земельної власності:

Велич. господ.	Число господ.	З а й м а ю т ь			Пересічно 1 господ. /гектарів/
		Процент відношення	площу в гект	Прод. всієї землі	
Низ. 2 г.	597959	49.5%	660000	9.2%	1.1 г.
2-5	404203	33.5%	1415000	19.8%	3.5 г.
5-10	149948	12.4%	1125000	15.7%	7.5 г.
10-20	38532	3.2%	579000	8.1%	15.0 г.
20-50	8126	0.76%	284000	4.0%	34.9 г.
50-100	2567	0.21%	193000	2.7%	75.2 г.
понад 100	5114*	0.43%	2900000	40.5%	1026.5 г.
	1206499	100%	7156000	100%	5.9 г.

* Ці господарства належуться 2669 власникам.

Розглядаючи цю таблицю, маємо право робити такі висновки:

1. Половина всіх господарств /49.5%/ не досягають навіть 2-х гектарів площі, отже є господарствами карловими, що належать господарям-халудникам, що потопакть в злиднях. Це справжні пролетарі-злиднюки.

2. Дрібні господарства /від 2 до 5 гектарів/ творять більше третини всіх господарств /33.5%/. До цієї групи треба прилучити і слідує, що має не більше 10 гектарів /пересічно 7.5 гект./ і яка в Галичині відноситься до чисто трудового типу. Разом ці обидві групи творять 45.9% всіх господарств. Ми-б їх назвали загально-малоземельно-трудою групою.

3. До середняків, що мають від 10 до 20 гект. /а пересічно 15 г./ належить лише 4.2% господарств. Між середняками вже є пів-трудова господарства, котрі постійно користуються найманою робочою силою, опріч своєї власної.

4. Нетрудові господарства /від 20 гектарів і далі всі інші/ творять лише 1.4% /треба в Галичині рахувати нетрудових господарств 2%/, але ці господарства забирають під себе разом 3.377.000 гектарів, щоб-то 47.2% всієї господарської території Галичини!

5. На долю злиднюків і малоземельно-трудої групи разом приходить 95.4% всього числа господарств, але тільки 44.7% тери-

торії. Колиж взяти всі господарства, що мають не більш 5 гектарів /злиднюків і дрібнюків/, то такі господарства творять 83%, а території посідають 29%.

Знавці обчислюють, що в Східній Галичині на 1 душу селянську припадає пересічно тільки 71 ар, цеб-то $\frac{5}{8}$ десятини або $1\frac{1}{4}$ морг. /З.Сварко: Земельна справа в Галичині, 1919 р., ст. 23/. Така пересічна показує розмір на одну душу всього селянського населення, але справжнє лихо можна побачити ясніше, коли порахувати по окремих селянсько-господарських групах. З наведеної таблиці можна обчислити, беручи середню родину в 5 душ, що на одну душу приходить-ся землі:

А/ в родині злиднюка	-	0.22 гек./або $\frac{1}{5}$ десят./
б/ в родині дрібнюка	-	0.70 гек./трошки більш $\frac{1}{2}$ ч./
в/ в родині трудовика	-	1.50 гектара;
г/ в родині середнюка	-	3.00 гектара.

Коли прийняти, що найменшою споживчою нормою землі вважається /напр. у Німеччині/ один гектар, то виходить, що в Галичині 84 $\frac{1}{2}$ господарств /або найменше 5 мільонів населення/ не має засобів для прожитку і мусить голодувати, терпіти з надмірної праці в повній залежності від панів життя.

П'ять мільонів пів-голодних рабів! Така є загальна картина галицьких достатків... У Східній Галичині, з переважним українським населенням, ця тяжка картина виглядає ще гірше. Візьмим, один приклад, одно пересічне українське село, і вгляньмось глибше в його середину. Ось перед нами Старі Богородчани /недалеко Станиславова, того-ж повіту/. Ця громада має 2572 гектари, 22 арів і 27 метрів селянської посілості, котра між господарствами ділиться так: /Ст. Витвицький: Економічні відносини в селі Старі Богородчани /Студії з поля суспільних наук і статистики, вид. Наук. Т-ва ім. Шевченка, т. I, 1909, ст. 209//.

Групи	Велич. госп.	Число їх	%	%	
1.	менше $\frac{1}{4}$ г.	193	16.3%		
2.	$\frac{1}{4}$ - $\frac{1}{2}$	230	19.4%		злиднюки
3.	$\frac{1}{2}$ - 1 "	200	16.8%		
4.	1 - 2 "	180	15.2%		
5.	2 - 4 "	290	24.5%		дрібні
6.	4 - 8 "	62	5.2%		
7.	8 - 12 "	18	1.5%		трудова
8.	12 - 23 "	11	0.9%		пів-труд. і не- труд.
		1184	100%		

Перші чотири групи, що мають пересічно менше 2 гектарів - злиднюки - їх 67.4%; дрібних /від 2 до 8 гект./ 29.7%, трудових 1.5% і півтрудова і нетрудова 0.9 $\frac{1}{2}$ %.

Для характеристики господарського становища українського селянства цю таблицю можна вважати за типову. Харчі цього люду - бараболя, капуста, хліб /вівсяний переважно/; молого вважається за лікарство, мясо один раз на рік - на Великдень; типова страва "водянка" варений у воді з борошном ріжний бурян, "гулеша" тільки в заможних. Праця від 4-5 години ранку до пізньої ночі. Смертність /до війни/: для дітей до 3 років - 38%, для дітей від 3 до 10 років - 12%, для

людей вік 10 до 45 років - 13%, для років 45-75 загалом біля 35%. На 1184 господарів, 60 /або 5.1%/ не мають навіть власної хатини, а живуть в приймах по чужих хатах. Злидні, хвороби, темнота, еміграція, вегетаризм /травоїдність/, безнаційність, розпука - таке життя цих злиднюків, яких тут є 67 7% або що-найменш 3700 душ /всього населення підчас обчислювання було 4500 душ/, а пересічно припадає на душу в першій групі /рахуючи родину найменше 4 души/- 1/16 гектара, в другій - 1/12 гект., в третій - не більш 1/5 г. в четвертій 3/8 гект., в п'ятій - 3/4 гект.

Треба-б було покликати українських політиків з доби 1918-19 року, щоб вони розповіли в Старих Богородчанах /а такі майже всі села в Галичині/ про необхідність "справедливого" поворотження з "бідними поміщиками", щоб українські селяни платили їм "викуп" за землю і щоб взагалі українські селяни землю купували.

Язик німіє, оповідаючи про економічний стан отого українського селянства, що дійшло до найнижчої ступені злиднів.

Без виглядне становище селянства що-до розмірів земельної посілости дає можливість уявити, як стоять інші сторони їх господарства.

Перше - це нечувана задовженість галицької землі. Селянство не має іншого джерела для прожитку, як земля, а тому на купування землі мусить позичати гроші. На сплату родинної пайки при родинних розділах землі йде головна частина позичок. На рятування в наглих випадках також треба позичати. Але відкіль і як позичати? Це до нещавна єдиною кредитивною інституцією українського селянства, як висловивсь один дослідник селянства /В.Будзиновський/, був жид, сільський спекулянт. Кооперативний чи державно-громадський кредит увійшов в життя нещавно /йде мова про передвоєнні часи/. Приватному кредиторам платив селянин ще нещавно колосальний процент - звичайно 30-150%, а іноді й 1000 і більше в рік. /В.Будзиновський: Епопея посілости. Львів, 1901 р., ст. 119/. Сільські куркулі ще й тепер вміють брати великий процент. На кінець 1906 року задовженість селянської землі в Галичині обраховувалась на 420 мільонів корон, приростаючи що року не менш, як на 40 мільонів. На час війни цей борг очевидно був не менш 1 мільярду корон. Селянству цей кредит коштував що-року 8-10%, цеб-то 30-100 мільонів селянство мусіло платити що-року одних процентів!

Коли прийняти, що в Галичині 65% господарств злиднюцьких, окрім того 30% господарств, що продукують хліба тільки для власного споживання, то залишається таких господарств, що можуть продавати хліб з свого господарства тільки 5% господарів. /Т.Войнаровський: Віддодження селянської посілости, Львів, 1908 р., ст. 27/.

Поміркуйте, звідкіль наше селянство може мати гроші на покриття гіпотек? Відкіль селянство може брати гроші на покриття ґрунтового, посередніх і безпосередніх податків?

Взагалі, чи може бути якийсь дохід з тих 65% господарств, які не покривають продуктами землі навіть своїх харчових потреб? Отже навіть на оплату ґрунтового податку, що обчислюється як чистий катастральний дохід /рента/, селянин мусить десь заробити в наймах, щоб віддати неіснуючу в його господарстві "ренту".

Панська земля також обдовжується. Пани позичають гроші для меліорації землі, організації сільсько-господарського промислу, взагалі на поширення господарства і свої власні потреби. В Гали-

чині /ще за Австрії/ поміщицька земля такої мала гіпотeki /з кінцем 1906 р./ 623.315.379 корон. /Замітьте, в цілій тодішній Австрійській державі було гіпотeki 663 мільйони -- цеб-то польські поміщики в Галичині обдвожили землю так, як всі інші частини Австрії разом!// Т.Войнаровський: Вплив Польщі на економічний розвій України-Руси, Львів, 1910, ст.34/. Перец війною задовження поміщицької землі в Галичині виносило очевидно не менш 1 мільярду корон. А звідки поміщики беруть гроші на покриття гіпотeki і щорічної оплати процентів? Взагалі, весь дохід панського господарства є з праці отих голодних аграрних рабів Галичини, що обробляють панську землю своїми руками. /Тепер поденна плата в Галичині на селясько-господарських роботах у панів 30-50 сотиків /від 5 до 10 центів//.

Висновок ясний: селянство мусить своєю працею оплачувати, як свою власну, так і пансько-поміщицьку гіпотeku. Цю оплату фактично роблять оті 65% злиднюків, що з свого господарства не можуть навіть фізично прожити, а тому мусять найматися в панські маєтки на роботу і виробляти для панів і ренту, і панський прожиток, і гіпотeku і все взагалі те, що пани мають.

Коли 65% селянства мусить харчі докуповувати, а 30% селянства має з землі стільки, скільки треба на фізичний прожиток, то не може бути мови про дохід від селянського господарства, а тому стягання ґрунтового податку, виплата гіпотечних процентів, виплата всяких податків відбувається лише коштом самої субстанції робітника й землі, цеб-то коштом нецодання самої людини і вичерпання природних якостей землі. З того виходить неминуче, що ані покриття гіпотeki, ані поліпшення господарства, ані підтримка нормального рівня фізичного існування селян в Галичині не є можливе.

Селянство засуджене на дегенерацію, на вимирання, доказом тому величезний процент смертності, понурий вигляд отих знищених людей, про голод яких доносять систематично газети і які називаються українськими селянами. Зубожіння і виснаження землі йде в парі з дегенерацією самих селян -- фізичною, моральною і культурною. Наслідком того галицького селянського стану річей є українська культурна низкість, господарська смерть і політичне рабство.

Ми можемо зробити ще один висновок, вже правно-економічного характеру. Підчас війни, коли в селянські руки попало багато папірових грошей, котрими по їх нормальній вартості /а зниженій реальній вартості/ селянство покрило поважну частину гіпотeki. Де-хто хоче бачити в цьому позитивний факт і знаходить якусь "економічну втіху". Але дійсність нас мусить навчити і вчить: коли польський уряд перевів свою фінансову реформу /з папірової перехід на золоту валюту/, то селянство на цім страшенно потерпіло, було буквально ограбоване.

Задовженість землі не ліквідується в капіталістичному устрої, а навпаки -- росте. Нав селянство наше зливідувало частину гіпотeki, але з ходом життя гіпотeka знов зростає. Який розмір задовженості селянської землі тепер в Галичині -- ми не знаємо, бо не маємо під рукою точних відомостей, але ймовірно можемо припускати, що тепер задовженість не менша, як перед війною.

Отже гіпотeka при тому страшному економічному стані селянства є несплатною, вічною: ледви буде встигати селянин виплачувати проценти, а не виплатити, то ґрунт його піде на ліcitaцію. І нема нації, щоб селянська земля була вільною власністю селянина: вона

фактично /хоч і не юридично/ належить власникові гіпотeki, капіталові. Селянин є лише номінальним /з імени/ власником - отже фактично чи є селянська земельна власність там, де земля у вічній гіпотечній неволі у капіталу?

В Галичині, таким чином, приватної земельної селянської власності дуже і дуже мало, коли не цілком нема.

Буржуазна інтелігенція наша любить говорити на тему "святої власності", "власної землі", та доводить, що селянин "дуже любить" землю, і на цій любові основує пропаганду - капіталістично-поміщицької власності. Це правда, що селянин любить землю, але не вся, бо землю любить і мусить любити, не може не любити, кожна людина: бо земля є необхідною умовою існування кожного з нас, людей.

Буржуазія будує цілу власницьку схему думки так: селянин любить землю, тому земля повинна бути його приватною власністю, а тому що-до всієї землі мусить панувати принцип приватної власності, щоб-то поміщики й капіталісти мусять мати землю на приватно-власницькому праві; коли ж землю у їх брати, то треба платити. Буржуазія носиться з цими "силогізмами", як дуже логічними, але забуває ось що: більшість землі поміщицької є заграбована насильством - раз; поміщицьку землю обробляють не поміщики, а селяне - два; земля є необхідною умовою існування людей - три, а тому коли одні з голоду мруть, а другі мають тисячі і десятки тисяч гектарів заграбованої чужої землі, то "приватна власність" тут ні до чого: загрожені голодною смертю люди мусять землю мати! Тепер польські поміщики не продають українським селянам землі /таке "польське право"/; тому українські селяни мусять або душитися на своїх голодних парцелях, або йти на еміграцію.

Бачите, "приватна власність" наших селян не нагадує! Можна сказати, що й руки селянські є "приватна власність" селянина, але ж відбирають працю тих рук безплатно: коли руки ті виробляють панові добра на 5 золотих, то чому пан дає тим рукам тільки 50 сотників? Чому пан не респектує селянської "приватної власності" на руки і безсоромно краде собі чотири з половиною золотих? Капіталісти від робітників, а поміщики від селян відбирають вироблену ними над-вартість, щоб-то ко н ф і с к у ю т ь п р и в а т н у в л а с н і с т ь, не посилаючись вже ні на закон, ані на Бога!

Українська буржуазна інтелігенція не хоче глянути чесно в цей бік і сказати: приватна власність селянська на землю і на свої робочі руки є фікція, обман і спекуляція на темноті людей.

Чи розглядаючи задовженість селянської землі, чи умови селянської праці, чесна людина мусить отверто сказати: що в капіталістичному устрої є тільки юридична і фактична приватна власність капіталістів і поміщиків, банкірів і спекулянтів, попів і високих урядовців, але нема приватної власності у селян і робітників.

Стан річей в Галичині дає тисячу доказів цього.

Табличка з Старих Богородчан наганяє ще один висновок: до чого вже дійшла роздірленість селянських господарств! Вже 52.5% селянських господарств дійшло до розміру менше одного гектару. Що це за "господарство"?

І ще-далі, то все більш господарства дрібніють, особливо теперішня земельна політика польського уряду причиняється до роздірлення селянських господарств тому, що набування землі шляхом купів-

лі польський уряд унеможливив: українське селянство ніби заперте в межах тієї земельної площі, котру мало перед окупацією 1919 року; приріст населення йде, а площа землі не збільшується. Єдиним апаратом суспільного перецілу землі є не суспільство, а селянська родина. З зростом родин земля все ділиться і ділиться. Незабаром заможні селяни /20-30 гектарів/ перейдуть в категорію трупових, дрібних і нарешті злиднюків. Земля селянська циркулює тільки в межах родин: при цім ясно, що не може бути й мови про збільшення продукційних сил, коли стоїть рубом питання про саму можливість існування. Політика польського уряду, що запер поміщицьку землю в межах польської національності, тим самим унеможливила циркуляцію землі в цілому суспільстві, тому українські селяни заперті в окремих межах і господарства цим засуджені на швидке, нестримне роздрібнювання, а селянство на злидні. Процес роздрібнювання знищить незабаром українських селян-куркулів /а їх небагато - 5%/ і вирівняє всіх селян перед злиднями. Далі вже нікуди буде йти: еміграція або...?

Коли можливість простого існування в суспільстві зникає, тоді розриваються всі звязки спільности - родинні, земляцькі, культурні, національні і навіть психологічні; тоді людина виривається з свого природно-суспільного оточення, з свого біологічного і соціального осередку і кидається з розпукою в невідому дальчінь, що манить хоч малою надією на краще існування, - так твориться еміграція.

Це не переміна місця внутрі свого суспільства, а вихід поза межі його, розрив усіх звязків з своїм суспільством.

В Галичині цей рух позначився з величезною силою з кінця XIX століття і триває й досі. Форм цього руху дві: а/ з а р о б і т ч а н с т в о /в Прусію, Чехію, Австрію, тепер у Францію і т.и./, на літній сезон, на певний час і б/ п о с т і й н а е м і г р а ц і я /переселення/ переважно в Америку, з дуже малою поворотною силою; рееміграція майже непомітна.

Сусіднє з Галичиною українське Підкарпаття /бувша Угорська Русь/ вже з 50-х років XIX ст. не показує приросту населення тому, що увесь природний приріст безупинно емігрує, переважно в Америку, де "підкарпатських русинів" сконцентровано вже понад 300.000 душ! Українців галичан в Америці вже налічується більш 700.000 душ, отже разом в Америці українців більше одного мільйону! /Між иншим таке-ж завжди помічалось і на Великій Україні особливо сильно в період після першої революції 1905 року. Виселялось на Зелений Клин і взагалі в Сибір і т.и. що року пересічно 100.000 душ, так що еміграція з Великої України досягла за цювоєнні яки-хось десять років - більш мільйону душ/.

В передвоєнних часах заробітчанство і еміграція що річно відбирали не менш 10-15% українського населення і тримали його поза краєм. Щоб ближче зрозуміти економічні причини еміграції і уявити її у відношенні до різних селянських груп, ми мусимо приглянутися до одного прикладу. Ось зам село Мшанець, Стараосамбірського повіту, досить "добре" забезпечене землею.

Відплив селянства на еміграцію з різних земельно-господарських груп представляється так:

Група: до 1.99 г.вічх.	24%,	а лиш. чома	76%
" 5.99	" 13.4%	"	86.4%
" 9.99	" 12.2%	"	87.8%
" 13.99	" 6.8%	"	93.2%
" вище	" 4.0%	"	96.0%

господарських

"Втіанням від землі" називають західно-європейські економісти це явище, а справді воно є тільки в ті каніям в і ч б е з з е м е л л я і зв'язаних з ним інших злищнів і нещасть. Табличка з Мшанця і вказує, що з найбільшньої групи /зливнюків віч-ходить з батьківщини 24%, з групи дрібних 13,4% з слідуючої /тру-дової/ 12,2%. Що більше землі має селянин, то менше спонук до е-міграції.

Втіання від безземелля приносить велику шкоду для цілості національної, для культури нашої: вказує на малу відпорність на-шої суспільної структури, котра в собі не має жадних засобів для влаштування своїх людей в себе. Це явище вказує на велику безпо-мічність цілої нації. Наприклад, наші безробітні люди мусять тіка-ти з краю, а в Німеччині і Англії могли підтримувати роками більш, ніж по мільйоні безробітних! Чим і як українська нація могла-б підтримувати своїх безробітних? Нічим і ніяк.

Навіть само переселення за океан, теоретично беручи, у нас мог-ло-б не мати місця, коли-б сам український народ розпоряджався своєю територією: є ж у нас на Степовій Україні величезні про-стори /куди тепер московські більшовики переселяють життів і сачов-лять по найкращій землі понад Чорним морем на хліборобство!/, які шляхом доцільної внутрішньої колонізації могли-б бути осаджені нашими селянами з Галичини.

Одначе, український народ в неволі і власне через те його те-риторією розпоряджаються чужинці окупанти: москалі, поляки, руму-ни, - а через це мусять селянин шукати порятунку не в своєму краї, а в Америці. Порятунку цей справді має иноді велику особисту ви-году для селянина: він хоч і тяжко працює в Америці, але й зароб-ляє, годує свою родину, иноді борги і гіпотечу сплачує. Навіть для суспільства є иноді користь з еміграції - присилає ж вона гроші на громадські справи.

Але не треба забувати одного, що еміграція понижує процент за-гального приросту українського населення, і через це чужинці у краю відносно збільшуються, українці залишаються на одному рівні або навіть зменшуються в числі, - це раз; друге те, що через еміг-рацію відходить з краю найздоровіший елемент і молодий. Люди, що наважуються покидати рідний край, все знайоме і звичне, поривають найбільші зв'язки, очевидно вони мають де-що сміливості і витрива-лості, тому систематичний відїзд їх по-за край загально по н и ж у є в а р т і с т ь н а с е л е н н я, що залишається дома. Здоровий, роботящий, енергійний елемент несе свої сили фізичні і моральні в чуже суспільство, а своє залишається без їх і потроху хиріє і деградує чалі.

Такий "соціальний добір" об'єктивно беручи є для українського народу несприятливий. Тому еміграція як суспільне явище у нас є негативне, хоч і неминуче.

Тепер, коли Америка пускає людей до себе мало, то з Галичини виїзд до Америки значно менший: це вказує, що соціально-вибухово-го матеріалу в Галичині збирається все більш. Бо справді-ж зем-лі нема, роботи в наймах мало, безробітних і голодних багато і ос-таннє число все збільшується. Що ж має чалі робити український селянин?

Земельні відносини в Галичині в цей час ще погіршилися. По-мічається нечуване явище: селяне наші замість купівлі тепер ще й продають землю, не маючи змоги витримати системи польської еко-

номічної політики взагалі і початкової з окрема. Який-же вихід?

Питання, як його розв'язує /язигом/ наша буржуазно-інтелігентська політика: селянство має собі купувати землю, - залишається не розв'язане тому, що: а/через польську земельну політику і купувати не можна і б/коли-б і можна було купувати, то нема за що. Селянство в Галичині доведене до такого рівня зубожіння і пролетаризації /і то найменше 65% селянства!/, що ані поліпшувати своє господарство не в силі, ані кооперації заводити нема на чім, ані купити землі не може, ані заробітків в краєвому промислі нема, ані еміграція в Америку не можлива в більшій масі, ані переїзд на Велику Україну не можливий, - словом, спролетаризоване селянство заперте в своїй області, як в долині смерті, мусить зів'язати остаточно віч постійного пів-голодування.

А вихід є один: 47% території Галичини заняті нетрудовими землевласниками, яких число не велике і які продукують наймитськими руками хліб і взагалі продукти сільського господарства на продаж і вивіз. Як бачите, Галичина є країною незвичайно великого економічного контрасту, котрий є класовим контрастом. Виразність того полягає ще в тім, що ролі пануючого класу грають політика, мова, релігія і культурою інша нація, великодержавно настроєна і політично озброєна, а поневоленого класу - українська більшість, мовою, культурою і релігією інша, поневолена націоналістично. З історії поневолення народів відомо, що національні протистояння ніколи не розв'язуються хоч-би компромісними порозуміннями, а йдуть шляхом зоологічної боротьби до кінця: або знищення, виморщування політичного, економічного, культурного і часто й фізичного поневолення народу або до повстання цього народу, революції його проти панів під лозунгом "чи пан чи пропав", "життя або смерть".

Хіба є інший вихід для українського населення в Галичині /та й на Волині і інших українських землях під Польщею/? Обезправлене і знищене світовою війною галицьке українське селянство, що поклало до 600.000 трупів за чужі інтереси і не по своїй волі, що переповнене інвалідами, каліками, вдовами і сиротами, політично безправне, культурно бічне, економічно убоге і заперте в долині смерті, - воно не має іншого виходу, як революція або смерть. Бічпарність суспільно-економічна селянства тепер менша, ніж перед війною; легальними засобами і "точільною" суспільною політикою поправити становища вже не можна.

Революція прийде з неминучістю. І що ж тоді скажуть і зроблять українські буржуазні партії? Невже знов повторять свою політику з 1918-19 років? Це був-би страшний злочин і тим більш небезпечний, що революція, раз почавшись, буде або роздушена або дійде до логічного кінця: вона мусить перемістити землю з поміщицьких рук до селянських; знявляючи продукції промислової, природні багатства /ліси, викопалини то-що/ так само пілуть під іншим зарядом. Коли-б українська буржуазна інтелігенція задумала цьому опиратись, то вона поставить під загрозу навіть своє фізичне існування, не кажучи вже про провал своєї політики. Бо характер української революції різко означається біосоціальними причинами: фізично загрожений народ матиме незвичайно велику рушійну силу, силу в біологічних причинах /потреба їжі, потреба індивідуальної і колективної самоохорони, в допаду почуття помсти і т.и./, а це є стихія. Стихія ж нікого не милує, хто і що стає їй на шляху.

ху: вона або впадає перед непоборною перешкодою або нищить її до коріння. Тим більш, що під Польщею українського населення сім мільйонів та ще додайте і білоруських селян /в деякій часті навіть і польську селянську голоту! / Мільйони селян хвилюю оточать міста і заллють їх очнією своєю масою. В історії були найстрашніші, найжорстокіші бунти, так звані голодні.

Польська земельна політика веде іменно до голодної революції, заспів до котрої вже був 1846 року в формі "галицької різні", що була голодного селянства вибухом проти кріпацтва. Тепер селянство політично, культурно і національно більш свідоме, вибух буде більш організований, планомірний з політичним і ідеологічним провозом. Тому "угоськати" селян порожніми обіцянками або "уговкати" силою не можна буде.

Лозунгом революції буде "земля і воля" з усіма впливовими відціль наслідками, формулами і програмою, що разом вичитнуть проблему нового суспільно-правного устрою. Прийде на чергу чия і конфіскація лісів і підземних добр, залізниць, фабрик і заводів, взагалі переміщення майна і політичної влади з польських рук в українські, з поміщицько-капіталістичних в селянсько-робітничі, з держави польської на республіку українську.

Розв'язка земельної проблеми потягне за собою нову соціально-політичну організацію суспільства, а тому й створення нового права і суспільної ідеології.

---.---.---

УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИЧИЙ УНІВЕРСИТЕТ
при Українським Інституті Громадознавства
в Празі.

ЗЕМЕЛЬНА СПРАВА НА УКРАЇНІ

ЛЕКЦІЯ 3-тя.

М.Ю.Шаповала.

ПРАВО НА ЗЕМЛЮ І ПРОБЛЕМА РЕФОРМИ.

Земля є джерелом всього добра потрібного для життя людського. Все, що люде споживають або чим милуються, береться віч землі, і після тої чи иншої обробки чи переробки перетворюється в споживчий вид. Земля є не обхідною умовою для самого існування людини, через те кожна людина має рівне право на землю з усіма иншими людьми. Право на землю є природне право, бо це значить право на життя. В суспільній організації, розуміється, не всяка людина сама безпосередньо здобуває собі потрібні річі з землі, бо, роблячи для суспільства иншу працю, вона взамін очержує потрібні річі. Коли-б суспільство не чавало цього, то, очевидно, людині нема иншої ради, як здобути землю і працю на ній утримувати себе.

В капіталістичному суспільстві багато є таких, що не мають ані землі, ані суспільство не чав їм иншої роботи для прожитку. Це так звані безробітні, "промислова резервова армія праці", як її назвав Маркс, або коротко кажучи, — т р у д о в и й р е з е р в. Ці безробітні ходять день-в-день, шукаючи праці, з голоду згоджуються на всяку платню, а тому своєю конкуренцією обнижують платню робітництва. Трудовий резерв в таких обставинах, як у Галичині, витворюється дуже великий, він натискує на ціни, і через це капіталізм держиться, бо робітники примушені працювати довше і тяжче за меншу плату. Трудовий резерв є ніби прес в руках капіталістів, які натискають ним на робітництво і вицавлюють собі прибуток, або нацвартість.

Коли б не було трудового резерву, то чим би тоді капіталісти примушували робити на себе, як би вони тоді встановляли ціни на робочі руки? Не було б їм способу на це, бо робітники могли б собі застрайкувати, на їх місце ніхто б не вдерся робити, машини стояли б холодні і ніякого зиску не чавали б. Безробітних дуже багато в кожній державі, але в аграрних краях найбільш. Вони йдуть в чужі сторони, де менше безробітних, стають на роботи за низчі ціни, ніж тамтешні люде, і так обнижують умови праці.

Трудовий резерв — це основа капіталістичного устрою. Коли б ці люде знайшли собі варстат праці, тоді б капіталістам зразу урвалося. Трудовий резерв виробляється з малоземельних селян оц приросту нових членів родин, що вже не можуть рук своїх приложити до землі. Оцей

трудовий резерв і є першою жертвою голоду, злищнів, пощестей, чегене-
рації, а тому його треба ратувати. Вратувати инакше, як конфіскацією
землі без викупу, не можна, бо голодні безробітні не мають чим викуп-
ляти її. Колиж би землю роздати тим, що мають чим її оплатити, то
безробітні злищарі землі не цістали б і мусіли б шукати заробітку,
як і раніш шукали. І як і раніш, бути основою капіталістичної сис-
теми. З другого боку, не можна землю записати приватною власністю,
бо з часом хитрі чоробкевичі скуплять собі більше, а хтось залиши-
ться без неї і змушений буде іти в найми. Хто робить в наймах, той
вже час хазяїнові барин, а з барину наростає капітал і всі лиха, які
з ним йдуть в парі.

Земельну реформу треба зробити так, щоб кожний мав право на зем-
лю, хто хоче її своїми руками оброблять, а для цього треба ось що
зробити.

Конфіскувати всю нетрудову землю, цеб-то таку, де власник не ро-
бить сам, а лише виписує чужу працю безпосередньо з найнятих робіт-
ників або арендою. У тих, хто сам з своєю родиною обробляє свій шма-
ток, нічого не треба конфіскувати: то земля трудова, набута працею, і
служить вартатом праці для трудящих. Багато землі у трудових влас-
ників не буває.

Конфісковану нетрудову землю треба націлити в перші чергу без-
земельному сільському пролетаріатові та почати тим, хто має карлико-
ву парцелю, аж до норми, що дасть змогу трудовому хліборобові прожити.

Коли б в Галичині зробити такий переціл, то приблизно вийшла б
така картина.

Конфіскації підлягали б усі землі від 50 гектарів і вище, бо це
землі явно нетрудові, — отже 3.093.000 гектарів /або 43.2% всієї
землі/. З слідуєчих груп від 20 гектарів, як пів-трудових і не-тру-
дових, доводься би господарям дати певну трудову норму, по гекта-
рів 10, загалом на 8.126 господарств разом 121.890 гектарів, а реш-
ту конфіскувати, цеб-то 162.110 гектарів. Разом конфіскованої землі
було б 3.255.110 гектарів. З цього фонду доводься би в першу чергу
націлити безземельних по споживчій нормі /приблизно в Галичині 4-5
гектарів/, а останню розпреділити між малоземельними, рахуючи за та-
ких всіх, що мають менше 4 гектарів. Очевицно, в залежності від міс-
цевих умов, доводься би так розпреділяти землю, що мимоволі були б
нерівні націли, як площею, так і економічною вартістю. Але рівності
не можна досягти навіть коли площу поділити рівно, бо від різних
якостей землі залежить економічна нерівність рівних по площі шма-
тків. Економічна нерівність залежить же не лише від різних якостей
землі, але й від економічно-соціальних причин — обробітку, близько-
сти землі до міст, залізниць, місця збуту, то-що. Не рівні націли бу-
дуть ще й від того, що пів-трудовим і трудовим власникам буде зали-
шено з того, що вони вже мали, трудову норму, яка буде 10 гектарів, а
може й 15 гектарів. При такому розподілі Галичина мала б вигляд
країни дрібних трудових господарств, розмірам від споживчої до тру-
дової норми /прим., від 4 до 10 гектарів на господарство/.

Чому то так? Що то за норми? Коли чоловік має землі стільки, що
з неї добуває продуктів таку кількість, що йому вистачить лише на
самі харчі для себе з родиною, а вже для здобуття інших предметів і
продуктів доводиться йти в найми, заробляти і тоді вже докуповувати
необхідні річі, — така норма називається х а р ч о в о ю а б о
ф і з і о л о г і ч н о ю. Така норма обов'язково вимагає, щоб гос-
подар і члени його родини частину року були в наймах у чужих гос-

подарствах. Розмір цієї норми в Галичині можна означити на $1\frac{1}{2}$ -2 гектарів для середньої родини.

Але коли господар має таку площу землі, з якої добуває стільки продуктів, що йому вистачає прохарчуватися з родиною, та ще залишається на засів і підтримання господарства, а також продається стільки, що покриваються інші потреби родини при середньому для даної місцевості способі життя, - така норма називається с п о ж и в ч о ю. На Україні надніпрянській її рахують 5-6 десятин середньої землі, а в Галичині можна брати 4-5 гектарів, бо хоч тут земля і не така добра, як на Великій Україні, але управа землі, а через те й видатність її трохи ліпша. Отже харчова і споживча норми означаються лише по с п о ж и в ч и х п о т р е б а х і по ч и с л у і д ц і в. Загалом обичві ці норми називаються споживчою, а харчову іноді одріжняють словом "мала споживча" від повної споживчої. При малій споживчій нормі господар обов'язково мусить частину часу бути дець в наймах, при повній споживчій це не обов'язково, але взагалі споживча норма дає можливість господареві життя, не забираючи тим часом всієї його робочої сили і здібності. Видатність праці людської в цім випадку менша, ніж тоді, коли б господар мав таку норму землі, на якій би він протягом року займав усі робочі сили себе і своєї родини. В цім випадку видатність праці була б вищою, господарство було б при даному рівні господарської техніки інтензивним. Така норма, що дає приміщення всім робочим силам господаря і його родини протягом року при середньому рівні господарської техніки для даної місцевості, називається т р у д о в о ю н о р м о ю, і мірою її означення є праця, а не потреби.

Трудова норма звичайно буває більша від споживчої в одному й тому році господарства, і на Великій Україні вона статистично для типової губернії Полтавщини опреділяється кругло в 15 десятин /16.35 гектарів/.

Зрозуміло, що розміри цих норм міняються і переходять одна в другу, в залежності від силаду родини, цеб-то від числа робочих рук і здібності їх в господарстві. Наприклад, в трудовій родині добавилось протягом часу кілька дітей, то трудова норма може обернутись через це тільки в споживчу. Або при споживчій нормі в родині кілька членів умерли чи пішли на еміграцію, - і споживча норма може підвестись до трудової. При харчовій нормі кілька членів родини заробили дець грошей, прикупили землі, - і харчова норма обертається в споживчу. Наприклад, малі діти в родині піросли на робочу силу, - і трудова норма через це обертається в споживчу, а споживча в харчову і т.и. Отже норма ця не єсть щось постійне і ніколи не може бути постійною, бо число робочих рук і ідців безупинно міняється. Коли говориться "споживча норма", то це не значить, що кожне господарство одержить однакове число гектарів. Навпаки: де родина має лише 3 душі - там, приміром, одержить 3 гектари, на 4 душі - 4 гектари, на 7 душ - 7 гектарів. Це значить, що споживча норма однакова для кожної окремої людини, а при обчисленні на господарства вона виглядає ріжно. Те саме відноситься до харчової і трудової норм.

Коли я кажу по 4 гектари на господарство, то маю на увазі господарство з пересічним числом чотирох членів родини.

В моїх руках немає точної статистики праці в селянських галицьких господарствах, і тому не можу точно вказати при яких

розмірах площі і якому склалі робочих сил родини ці робочі сили цілком ще вищаються в своєму господарстві, однак з загальних спостережень можна сказати, що трудова норма на галицькому Поділлі може бути означена приблизно в 10 гектарів. На землях першої якості вона може бути більша /на піскуватих/ або менша /на кам'янистих/; на перелогах, багнах, важких глинах то що вона міняється при умові, що техніка роботи і знаряддя однакові. Однак нам не треба гонитись за точною цифрою тепер, це не має істотного значіння. При реформі всякі земельні норми має означувати сама громада на основі місцевих даних, - отже тому норми будуть різні в різних місцевостях, важно лише одно, що вибір норм залежить від принципів споживчого і трудового.

Для конфіскації землі прикладається принцип трудовий, а для розподілу її - споживчий. Це єсть основна ідея найліпшої земельної реформи при теперішній революції.

Чому іменно така ідея береться в основу реформи? Виходячи з інтересів труда, який революція охороняє, вона не відбирає того, що придбано трудом і служить як вартат праці для селянина. Коли селянин протягом цілого життя роздобувся та придбав, скажемо, 10 гектарів, то ця земля є вартістю його довголітньої праці, отже ніхто одбирати цю трудову землю не сміє, бо в таким разі це була б конфіскація самої праці, а не землі. Соціалісти стоять в обороні праці і тому соціалістична революція не може зачіпати інтереси чистої праці не лише в чисто-трудовах господарствах, а навіть в пів-трудовах, в яких господар і його родина також працюють разом з найнятими робітниками. В пів-трудовах господарствах також треба не чіпати трудової частини, лишити господареві, скільки він упорається обробити з своєю родиною, а інше, нетрудове треба відібрати. Так, треба відібрати, бо ця земля залишиться необробленою, коли по революції сільсько-господарський пролетаріат дістане землю і в найми не піде, - це раз, а друге, - треба одбирати все, при допомозі чого людина визискує чужу працю.

Нетрудові-ж землі незалежно від їх розміру мають бути конфісковані. До таких земель належать і землі "мертвої руки" і землі малих півок, що працюють в містах на інших заняттях, а в селах тримають по 5 чи 10 гектарів, через які визискують працю арендою.

Є навіть соціалісти, що через незнання ціла вимагають цілком рівного поділу землі, або як інші кажуть - чорного перецілу. Сама думка про чорний переціл є виявом примітивного способу думання, при якому людина не може розібратись у якомусь складному явищі та слабим розумом черпає по верхівках. Вона бере найпростішу ідею, якою потім безтямно вертить і тулить сирізь. Так ото з "чорним перецілом", - воно дуже легко подуматись до рівного перецілу по десятинно чи гектарами, але в такому перецілі нема ніякої організуючої економічної думки.

Треба й нам зразу й точно установити, що революція є зовсім не війна бідних проти багатих, а боротьба трудових проти нетрудових, продукуючих проти непродукуючих. В цьому полягає великий принцип праці, по якому валиться старе суспільство і по якому саме будується нове. Цього можна і не пояснити, але для прикладу наведу, що не можна установити хто бідний, а хто багатий: хто має пів-гектара, той буде вважати за багатого власника п'яти гектарів, а чорноробочий вважати-

ме за багатиця якогось майстра-робітника на фабриці. Колись на Великій Україні відомий магнат з селян Тереженко на увагу, що він дуже багатий, широко гукнув: "Який я багатий? Що я маю, то є ніщо, як зрівняти з американцем /він назвав Карнегі чи Рокфелера/- ото, я розумію, багатий, а що я? Злидні"... А цей "злидєнь" мав більш 50.000 десятин землі і лісів, до ста мільйонів карбованців та ще й бідкався!

Отже, коли говориться про боротьбу праці з капиталом, то в основі береться принцип трудовий, що різко і ясно провозить соціяльну межу поміж людьми. На трудовому принципі збудовано всю соціялістичну науку і свідомі соціялісти такими словами, як "чорний перелік" не граються. Цим самим не одкидається принцип рівності, як регулятивний, керуючий, що наближає до ідеалу загального добра.

Я вже згадував, що перелік землі на рівні шматочки, це фактично значить нерівний перелік, а перелікувати так з узягненням якостей землі і інших економічних прикмет - це не можливо технічно перевести на практиці, та коли б і було один раз зроблено, то негайно довелось би переробляти, бо економічні і родинні відносини змінюються: лиш провести залізницю, і ситуація зараз же зміниться; приросте сотні душ - теж саме. Рівного переліку землі не можна здійснити, але рівність можна досягнути рівним переліком продуктів господарства, коли б воно велось суспільно і кожний мав би в йому рівну участь працюю. Економічна рівність досягнута буде не переліком землі, а об'єднанням її і інвентаря і робочих рук в одно спільне господарство, яке заведеться не революційно, а шляхом господарського суспільного розвитку, це б-то буде при повній соціялізації життя.

Про це докладніше говоритиму далі, а тепер мусимо вяснити остаточно принципи здійснення права на землю при нинішній господарській і суспільній ситуації. Отже тим, хто вже має трудову норму, вона залишається, а тим, хто не має, наділяється споживча. Цього вимагають теперішні обставини: коли б землі вистарчило, то найліпше всім дати трудову норму, але то не можливо через брак землі, отже добре й те, коли для нових господарів буде споживча норма. Запас землі в Галичині це дозволяє. Трудову норму залишити дотеперішнім дрібним власникам треба ще й з того погляду, щоб господарське життя підтримати в животному стані. Тепер продукує лише селянське господарство, що дає саме найважливіше - харчі для всіх. Коли б ми взялись перелікувати п'яти-шести-семи-восьми-дев'яти і десяти гектарові селянські господарства, то розбили б усю їхню організацію, і притім же кожне таке господарство має припасований інвентар, певний плідозмін, худобу, робочу силу то-що, а перемінити його дуже трудно та головне - ні для чого не потрібно. Навпаки, ці господарства, як влаштовані і припасовані, організовані в собі, виконують важну суспільну функцію, продукуючи потрібні річі. Таких господарств в Галичині не так багато, щоб можна було переліком їх змінити намальовану попереду картину. Коли ми говоримо про перелік землі, то розуміємо його як спосіб установлення права на землю. Фактично-ж конфісковані великі організовані і налагоджені маєтки перелікувати було-б невигідно для господарства і для бідних людей. Уявім собі, що ми обрахували скільки має бути в якомусь маєтку споживчих норм і склали список тих, що мають право на їх.

Що-ж, хіба починать ділити; прохочить борознами межі, карбувати всю землю на шнури, лани то-що? Ділити інвентар, плуги, коні, воли, віялки, жатки, молотільні, хліви, стаїні, і так чалі? Не можна було б чого-чого поділити, чого є в маломучислі, а те, що поділилось-би, то його люде розволікли-б по своїх хатах тай на тім був-би кінець організованому господарству. На кожний націл став-би новий господар, без плуга, без коня, без машини, коли-б ми дали такий маєток безземельним, а вони хотіли би кожний сісти на своєму окремому націлі, то кожний мусів-би справляти все знаряддя господарське. Це було б їм не під силу, не під силу навіть державі дати їм потрібний кредит на придбання знаряддя, насіння, угноєння, хучоби - при теперішньому господарському розвалі навіть не можливо здобути чого-чого і за великі гроші, щоб вистарчило на всіх індивідуалістів /самочинів/.

Найліпше було б маєтку ані інвентаря не ділити, а просто віддати його призначенням по числу норм господарям в спільне користування. Інвентаря і худоби вистарчить їм на обробіток, працю вони свою мусять правильно організувати, обрахувати кожному його участь у спільній праці, а тоді вже по участі в праці легко буде розділити продукти господарства. Поділ продуктів буде легко зробити на рівні частини і кожний би одержав те, що зробив. Улаштування такої трудової спілки було-б великою перемогою розуму над нерозумністю життя. Чи міг-би селянин і його діти в такій спільці голодувати, гинути без ради, без допомоги, чи мусів-би йти в найми і кланятись ситому визискувачеві або лихвареві? Чи була-б його праця менш видатна, ніж на індивідуальному шматочку в пів-гектара, де він має одну "машину" - плуг, а в більшому господарстві навіть січкарню? Ні, в спілковому господарстві замість його робила-б жатка, сноповязалка і парова молотільня і інші машини. Навіть обробку продуктів трудова спілка організувала-б незгірш панів: була-б олійниця своя, миловарня, гарбарня, трачка, ткальня чи як там це. Ніхто-б не голодав, не погибав безрадно.

Налагодити сільсько-господарську промисловість в селянських господарствах можна лише трудовими спілками, і це для кожного мусить бути основним правилом віри, коли він справді думає про добро трудящого люду і визволення нашої дорогої, багатой і вбогой, нещасної темнотою своїх синів України. Найліпше би було на маєток садовити трудову спілку безземельних, але в Галичині безземельні власне тікають на еміграцію, в краю лишаються ті, що прив'язані до землі, малоземельні. Отже довелось би в спілку брати малоземельних, обраховувати на їх споживчу норму, а їхні участі або приєднувати до спілки або лишати для громади для націлення тих, що в громаді лишилися.

Очевидно трудові спілки довелось-би скласти тоді, коли-б трудові люди те зрозуміли і добровільно згодилися-б зорганізуватись в спілку. Позаяк буржуазія ненавидить ідею всякого об'єднання трудящих і проповідує, навчає, втовмачує в голову темним людям, щоб вони нарізно йшли, наспівує їм гачучу пісню про красу приватної власності, щоб тим оправдати свою монополію на землю і знаряддя продукції, а тим самим оправдує свій визиск їхньої праці, - то при цих обставинах психологія селянства, що гине на дрібних шматочках, держиться за їх зубами, не доїдає, не досипляє, щоб придбати ще один квадратний метр, - при цих умовах, кажемо, психологія та має в собі чого-що з буржуазного сміття і бідний чоловік сам тому невинний, що він олурений і великому

боїться спілки, спільного господарства. Коли селянство не захоче йти в спілки, то не треба його силувати, - воно само згодом побачить, що ліпше такі спілку заложити.

В усякому разі конфіскації землі переведе революційна держава, а розпреділення її і його форми устанавлятимуть самі трудящі в своїх громадах. При всяких данних умовах самі селяни зроблять то краще і справедливо. Ніяких сокир і колів при тім не буде, як не було їх в Росії і на Україні, і скільки-б буржуазні прихвостні не лякали селян "сокирами" та "колами", селяни на то можуть усміхнутись і сказати: ти дай мені землю, а ми там самі вже розміркуємо, як зробити без колів і сокир!

А рондація і комасація землі /округлення участків і знищення черезполосности/ може найліпше перейти при коренній земельній реформі. На це мусить бути звернута серйозна увага. Я не пишу технічного проекту революційної земельної реформи, тому не можу вводити тут в подробиці питання про комасацію і т.и., інших, яких є багато, але які мають підрядне значіння.

Найважливіше тепер в'яснити форму нових правних відносин до землі.

З попереднього викладу вже ясно, що ми стоїмо за трудове право на землю. На землю має право лише той, що її своїми руками обробляє, не використовуючи найманої праці. Очевидно, не треба тут плутати того, що селяни можуть один в одного працювати за плату, але ці відносини характеризуються тим, що селяни не лише для себе наймають иноді когось на допомогу, але й самі і члени їх родини наймаються до других селян. Це трудова взаємодопомога, котра буде і ще довго при соціалістичному устрої, доки існуватимуть приватні господарства. Але наймана праця, як засіб визиску її і засіб життя для визискувача мусить бути до корня знищена тепер-же. В цьому полягає справедливність нового життя, а не в тім, щоб селяни не обиджали поміщиків, як думають українські буржуазні політики.

При трудовому праві на землю кожний має право на неї доки хоче на ній працювати. А тому, що селяне працюють на ній завжди, то завжди їх буде це право. Ніхто тепер у селян землі не думає одбирати. Революція відбирає лише у поміщиків, щоб то нетрудову землю, а селянська лишиться при селянах та ще з новим безплатним додатком.

Але вся земля мусить бути виключена з товарообороту, щоб-то куплі-продажі землі не повинно бути. Ніхто не може спекулювати землею та її не треба буде нікому купувати. Після розпочілу конфіскованої землі вся вона буде в руках хліборобів, котрі передаватимуть її своїм дітям чи іншим хліборобам на умовах, які установає законом нова народня влада. Очевидно, батько буде передавати землю по заповіту своїм дітям, а як дітей нема, то передасть громаді, котра вже далі передасть тому, хто хотітиме її обробляти.

На цім місці люблять буржуазні крутії хитро запитувати, а як, мовляв, буде з тими трудовими господарями, котрі заплатили за свою землю гроші, чи мали-б вони яке право дістати винагороду на випадок, колиб вони хотіли перейти до іншого занаття, а землю передати громаді? Очевидно про це розсудила би громада, а проте такі окремі випадки були-б можливі лише за нашого покоління, в якому є ще такі господарі, що землю купували і гроші платили

ли, а через 20-30 років землю посідало-б нове покоління, котре її дістало безплатно від держави або від своїх батьків, тому тоді навіть такого питання не було би.

Я особисто вважаю, що коли тепер трудовий господар міг-би свою трудову землю передати за певну за плату громаді, це не було-б кривдою ані для громади, ані для господаря.

Намічена нами земельна реформа є реформою власності, тоб-то: титул власности на всю землю перейшов-би на всю трудову суспільність, а право посідання /користування/ і право спадщини цілком було-б в руках трудових хліборобів. Така реформа називається у суспільненні земельної власности або скасуванням земельного товарообіроту. Це єсть лише перша частина соціалізації землі, що рішає остаточно питання про право на землю.

Друга частина соціалізації називається у суспільненні сільсько-господарської продукції, або організації трудового спілкового господарства, котре шляхом економічно-суспільного розвитку обернеться згодом в одно суспільне господарство на місце теперішніх безчислених приватних господарств. Про це я докладніше говоритиму згодом, а тепер я ще де-що додам про усуспільнення земельної власности. Коли селяни розважно обміркують такий спосіб рішення земельної справи, вони переконаються, що він для їх найбільш корисний, єдино кріпкий супроти капіталістів і поміщиків. При такому порядкуванні землею вже нових ділчів ніколи не буде, бо кожен матиме землі не більш того, що зможе обробити. І тут ніякий спекулянт нічого не зробить, не підіде селян, не ошурить. Земля з селянських рук не виприне нікуди, ніхто не покористується там, де він не орав, не сіяв, а карбованці тепер нагрібає.

Галицькі буржуазні інтелігенти вели в Галичині агітацію поміж селянами, що соціалізація землі означає ніби у селян земля відбирається в державу або в громаду і що громада буде її перецілювати, як то діється в московській общині. Розуміється, це безсоромна вигадка. Ті селяне, що, одержавши панську землю, не захочуть вести спілкового господарства, можуть його вести так, як і тепер своїми силами, без найманої праці. Московську общину ніхто з соціалістів не думає заводити, бо переціли землі шлюють соціалізації продукції. Селяни вестимуть свої окремі господарства, а землю передаватимуть у спадщину своїм дітям чи кривним, ділитимуть, коли захочуть, в межах родини, а не громади. Родинний чи громадський /общинний/ переціл - це лише два способи розпреділення землі між приростаючим поколінням. Для соціалізації господарства переціл землі не потрібний, бо соціалізація є обечанням землі для організації більшого господарства. Московська община тут ні до чого, бо вона лише формою своєї власности корисна для соціалізму /громадська власність/, а не формою користування землею /переціл/. Ми не стоїмо за переціли, але мусимо стояти за приватно-індивідуальне селянське господарство, яке історично розвинулось і є тепер загальним. Приймаючи його і виходячи від нього ми вказуємо на потребу обечання приватних господарств у вищу спілку форму.

Ми говоримо про трудову спілку, як вищу форму сільсько-господарської продукції, але ми не вимагаємо її насильного впровадження в життя, бо вона сама заведеться шляхом вільного

господарського розвитку. До неї прийдуть самі селяне своїм розумом. Вже селяне зрозуміли користь кооперації, а прецінь спочатку ой-як не хотіли її під впливом буржіазно-спекуляторської агітації. Користь від кооперації, порівнюючи з трудовою спілкою, менша і коли селяне стануть на ноги на своїй землі та вільно оглянуться навколо себе, - вони самі заведуть трудову спілку.

Цей виклад я кінчу знову вказівкою, що конфіскація нетрудової землі мусить статися без всякого викупу через те, що я вже раніше пояснив, але коли ходять о справедливість, то треба додати ще, що селяни вже той викуп давно заплатили. Вони платили увесь час податки за себе й за панів, вони споконвіку працювали і лише з цієї праці росло багатство панів. Відпрацювали селяни за тисячу років стільки, що ніхто не в силі їм того оплатити. Опріч того, пани затіяли для своїх користей згубну війну, страшне кровопролиття, в якому найбільше жертв принесли селяни. За що? За що згинуло 600.000 галицьких селян і робітників? Хто їм поверне життя, хто втішить їх вдов, батьків, матерів, хто втре сльози їхнім сиротам, хто нагодує ті тисячі сиріт, що гинуть по всій Галичині? Кожна чесна людина знає, що ані селяни, ані робітники війни нікому не оповіщали, а їх пани погнали на заріз, згубу і нещастя.

Бідна галицька напоєна кров'ю нашого нещасного народу земля! По ній проходили і проходять воєнні бурі, руйнують останній притулок трудового народу, огнем і мечем нищать останній цорбок його праці. Тьма, злидні і лихо налягають чорною хмарою над цією землею і цим народом, що вже догоряє на силах, що вже всі каганці в його хаті і серці погаснуть незабаром, коли не прийде велика визвольна завірюха, яку так пророко-гнівно накликавав великий мученик-селянин - панський кріпак Шевченко і духом якого повні серця галицьких українських селян. І мусить піднятися їхня караюча рука над ворогами!

Земля і капітали! Їх мало, дуже мало, щоб хоч трохи оплатити всі народні страждання. Свята справедливість вимагає повної конфіскації землі, і всіх багатств, які пани собі присвоїли насильством, загарбали з народної праці. Галицький селянин, разом з своїм братом закарпатським русином найбільшійший пролетарій в цілій Європі, мусить взяти своє добро - землю.

ЗАПИТАННЯ ДО 2-ої 3-ої ЛЕКЦІЙ З "ЗМЕЛЬН. СПРАВИ НА УКРАЇНІ".

Л Е К Ц І Я 2-га.

1. Який відсоток господарів - малоземельників / злиднюків / у Галичині?
2. А яку частину землі мають вони в своєму користуванні?
3. Який відсоток селянства в Галичині не має землі хоч-би на злидений прожиток?
4. Чим годується галицький селянин?
5. Яка забірженність галицького селянина?
6. Хто своєю працею оплачує панську ипотеку?
7. Що таке "свята власність"? І скільки землі посідають пани в Галичині?
8. Яка політика польського уряду до до землі польських поміщиків?
9. Через що йде селянство в еміграцію?
10. Чи була-б еміграція, коли б україн. народ сам розпоряджався своєю землею?
11. Чи ослаблює еміграція сили українського народу в краю?
12. Який вихід для укр. селянства в Галичині?

Л Е К Ц І Я 3-тя.

1. Що таке трудовий резерв?
2. Яка мусить бути земельна реформа?
3. Що таке трудова і що таке споживча норми?
4. Що таке конфіскація землі?
5. Що таке спілкове господарство?
6. Чому спілкове господарство дає можливість розрішити добре земельну справу?
7. Хто найліпше може розпреділити землю?
8. Що таке - трудове право на землю?
9. Чому земля мусить бути виключена з товарообороту /не продаватись і не купуватись/ ?
10. Чому конфіскація нетрудової /панської/ землі мусить статися без викупу?
11. Що таке трудова спілка?
12. Чи зацікавила Вас лекція; що в ній було неясного?

-. - . - . - . - . - .

ПОЯСНЕННЯ СЛОВА:

Б і о с о ц і я л ь н и й - такий, що повстає
з законів життя та соціального становища.

40737/II

17.431.
Львів. Бібліотека
АН УРСР

УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИЧИЙ УНІВЕРСИТЕТ
при Українським Інституті Громадознавства
в Празі.

ЗЕМЕЛЬНА СПРАВА В ГАЛИЧИНІ.

ЛЕКЦІЯ 4-та

М.Ю.Ш а п о в а л а.

БІБЛІОТЕКА
НАУКОВОГО УНІВЕРСИТЕТУ
Львів

ПЕРЕВЕДЕННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ.

Господарські основи земельної реформи також вимагають хоч коротенького огляду. Насамперед треба вяснити загальний розмір земельної реформи: хіба лише орна земля має бути впорядкована? А як бути з луками, сіножатями, пасовищами? Як бути з громадськими і мійськими землями? А ліси, що ростуть з землі і займають великі площі, хіба не входять в обсяг питання про земельну реформу? Або всякі підземні добра, що з землі видобуваються, хіба про їх не треба рішити тепер-же, в звязку з сільсько-господарсько-земельною справою?

Ми раніш казали, що земля є одним джерелом всього, що потрібне для людського життя, а це видно з того, що земля є основою хліборобства і скотарства, задовольючи цим потреби в їжі і одежі, земля є основою життя людського, отже треба говорити про громадські і мійські землі та про ліси, що дає будівничі матеріяли. Також треба вяснити і справу підземних добр, з яких люди мають опал /вугілля/, світло /газ, нафта/, будівельні матеріяли /цеглу, каміння, вапно/. Всі ці питання входять в склад загального земельного питання і про їх треба рішати також тепер.

І. Луки, сіножаті, пасовища.

Рішаючи це питання, нам треба прийняти одно правило: всі люди мають одно право на природні добра. Ця ясна думка завжди світиться з народної мудрости, яка в Галичині звучить так: "що Бог сіє - то нічие". А як воно справді нічие, то ним можуть користуватися всі люди не захватом, а рівним правом. Натуральні луки і сіножаті мають бути в розпорядженні громад, як спільна власність всіх громадян. Врожай сіна мусить бути переділюваний по хатах, відповідно числу душ кожної родини. Так переділювались і переділюються луки общиною в Московщині, громадою на Україні, особливо Лівобережній і Степовій. Вигоми і пасовища мусять бути у спільному користуванню. Так було і є на Україні.

Але для Галичини це питання має спеціальну вагу.

З господарського боку Галичину треба поділити на два райони: хліборобський /поцілля/ і скотарський /гірський/. Типи господарства різні, то мусять бути інші форми земельного устрою, але принципи однакові. В горах ведеться господарство скотарське. Хліборобство тут має дуже невеликий простір,

Львівська державна
наукова бібліотека
№ 5551

а все життя селян гірських основане на випасі худоби /маржини/ та на лісовім промислі. З землями хліборобськими, очевидно, треба зробити тут так само, як і на Поділлі. Пасовища, як луки і сіножаті, тут всі природні. Штучне травосіяння практикується мало. Коли ми тут приложимо принцип споживчого господарства, то мусимо обчислити, яке число худоби мусить бути в господарстві, щоб забезпечити всі потреби господарської родини при середньому, типовому рівні життя гірського. Переклавши суму корму для худоби на площу, можна визначити споживчу норму пасовища. Очевидно, скасування визиску праці унеможливить багатирям тримати великі череди худоби і отари овець, а кожний триматиме стільки, щоб упоратися своїми силами.

Використання полонин найліпше вести громадою. Щоб бідні могли придбати собі відповідне число худоби, мусить бути державою одкритий спеціальний кредит. Конфіскація нетрудових земель дасть змогу всім одержати землю для хати, для огороду, може навіть для маленького засіву хліба і пасовища. Всі пасовища треба розподілити відповідно числу громадян по громадах, котрі будуть регулювати внутрішні відносини спільно.

Найліпше провадити скотарство на спількових основах, але доки буде велика різниця між бідними і багатирями, то їх трудно буде зводити в спілки. Цього досягти можна тим, що багатирям буде заборонено тримати маржини більше споживчої норми, а біднім при допомозі державного кредиту допомогти завести худобу в розмірі споживчої норми. Тоді утворення спількового скотарства піде легше.

Організація громадсько-державної промисловости в горах дасть населенню змогу прикласти найкорисніше свою працю і нарешті таки усунути страшну примару голоду, котра завжди висить над горами і десяткує нещасних гуцулів і інших гірняків. Вся Україна повинна подбати про поліпшення гірського життя.

2. Ліси.

Лісів рустикальних /селянських/ в Галичині /беру з "Холопської посілости" В.Будзиновського/ було 16.47% всього лісового простору, але в дійсности цей процент значно менший для більшости простору Східної Галичини. Відкинувши повіт Березів /дуже лісистий/, що належить до Західної Галичини, ми матимемо загально правдиве відношення селянських лісів. Велика Україна має лісовости не більш 9%. Лише в повітах Косів, Снятин, Ярослав, Пермишль, Трна, Ліско, Сянік, Березів, Ясло, Горлиці, Грибів, Ряшів, Ланцут, селяне мають, загалом беручи, процентів з 20 лісового простору. Отже з 1.436.000 гектарів лісу у селян Східної Галичини мається не більш 15%, а останні 85% належать панам, церквам, державі то-що.

Велика Україна має лісовости не більш 9%, - це було ще до війни, а тепер лишилось мабуть вдвое менше, - Галичина 26%. Для нормально-го розвитку господарства треба, щоб лісами було занято не менш четвертої часті простору. Загально беручи, вся Україна є дуже малолісна, а тому український народ повинен дбати про ліси, як найдорожче добро, без якого він не може бути самостійним економічно.

Ліси більшого розміру революційна держава повинна сконфіскувати також без викупу і взяти під свій заряд. Розуміється, що маленькі лісочки, гайки, в яких не можна вести доцільного господарства, що служать часто як окраса при садибах, не підлягають конфіскації, їх можна залишити в складі трудових господарств, або найкраще про

їх розсудить громада. Ми говоримо далі про більші площі лісів, які вже можна організувати як самостійне господарство. Через те, що ліси, як і всякі інші природні добра, розкидані по Україні не рівномірно, то, щоб найбільш справедливо розпреділити лісове добро, мусить поряdkувати лісами держава, щоб-то господарство в лісах повинна вести по одному пляну і задовольнити потреби як тих, що при лісах живуть, так і тих, що живуть від них далеко. Часто нетямущі люди говорять, що хай новляв, так буде, що громада буде розпоряджатись всім добром, що є в її околиці, отже й лісами. Це не гаразд. Бо громада або й спілка кількох громад знатимуть тільки "свої" потреби, а не можуть узгляднити потреб "далеких" громад. Це раз. Друге те, що в громаді переважатимуть свої місцеві інтереси, а тому вони, наприклад, будуть тримати ліси для себе, не даючи куди-інде. Коли так зробити, то між громадами буде спір і нелад: громади з Донецького кряжа захоплять вугіль, громади Криворізького району залізу і інші руди, громади Сланяського /Ізюмського/ повіту - сіль, Дрогобицького району - нафту, сіль, земний віск тощо, і будуть одна одній не давати та сваритись.

А позаяк увесь український народ, кожний громадянин всієї України має право на рівну пайку природнього добра, то найліпше, щоб ним керував один всеукраїнський центр, щоб-то трудова держава разом з представницьким органом громад.

Лісова реформа мусить іти під гаслом державного у-с у с п і л ь н е н н я, щоб-то власність повинна бути загально-суспільна, керування державно-громадське, або як де-хто називає таку реформу не зовсім докладним словом "націоналізація", щоб-то удержавлення. Чисту "націоналізацію" надумано лише в капіталістичних державах. Для трудового народу вона має м'ялий інтерес, бо в капіталістичних державах влада державна спочиває в руках капіталістів, котрі завжди зуміють тільки про інтерес класу капіталістів дбати.

3. Землі осельні /селянських і мійських громад/.

Очевидно, що всі інші землі, окрім приватно-господарських мусять бути в розпорядженні селянських і мійських громад. Вони поділяються на три групи: господарські, осельні /підбудівельні, садибні/ і невжитки. Про господарські землі на селах ми вже говорили. Господарські землі в містах служать ріжним громадським інтересам. Головне питання тут стоїть про землі осельні /підбудівельні, садибні/. Очевидно, вони також мусять бути виключені з товарообороту. На селах садибна земля з будівлями, очевидно, залишається в повному розпорядженні своїх господарів. В містах садибні землі служать джерелом нетрудового доходу - ренти, яку власники одержують в формі земельної ренти при продажу садиб, і в формі мешкальної ренти при віддачі будинків в найми під помешкання, магазини, склади. Щоб здобути цю ренту, капіталісти спекулюють землею, захоплюють під містами осельні землі, не дають на них селитись, тим підносять страшенно плату за помешкання. Це єсть відома річ, як страждає трудовий люд в містах через брак помешкань і дорожнечу їх, як живе в льохах і пивницях, в "кутках" і т.и. Отже всі будинки, які в містах служать способом одержування ренти і визиску трудового люду, мусять бути без викупу конфісковані і передані в розпорядження громадських органів. Дотеперішні власники можуть отержати для сво-

го життя лише ті кімнати, які вони з своїми родинами фактично користають на основах і нормах, які установить революційний закон. Робітництво, як і всі горожане міста, одержуватиме помешкання на певних умовах від міських громад. Лише таким способом можна запобігти робітничі злидні з мешканнями в містах. Подробиці цього наразі не викладаю, бо то річ довга і окрема в різних обставинах. Коли революційний народ візьме владу в руки, тоді робітничі ради в кожнім місті установлять правила про помешкання. Головне, що треба взяти заздалегідь на увагу, що треба вибивати буржуазію з сідла скрізь, в маєтках, банках, фабриках, - тоді земельна справа правильно рішиться в містах шляхом конфіскації землі і промислових рентових будинків без викупу.

4. Підземні добра.

Підземні добра, як вугіль, всякі руди, сіль, нафта, живе срібло, земний віск та поклади мінеральних піддобрювань і всяка всячина для будівництва, а також і джерела цілющих вод, - все це повинно бути з приватної власності виключене і взятє під державну та громадську управу з тим, щоб господарство в цих добрах було влаштовано для загально-суспільної користі, а не для окремих визискувачів. Природні добра утворено не окремими людьми, навіть взагалі не людьми, то ніхто окреме захоплювати їх на свою виключну користь не сміє. Не дарма галицьке українське селянство мудро говорить в приказці "земля пана не знає". Так, земля пана не знає, вона знає лише всіх людей, але пани дуже добре знають все значіння землі і природних добр, тому наввипередки й захоплюють її. Через те, що галицька земля має в своїх надрах таке добро, як нафта й сіль, то капиталісти розкуповують акції, захопили увесь Борислав і околиці. Полякам так запоморочело голову нафтою, що вони годні увесь вік воквати, щоб силою забрати Дорогобицький район, а з районом і всю Галичину, щоб були раби для роботи. Добро української землі стало нещастям українського народу: колиб Україна не мала найкращого в світі чорнозему, Донецького басейну, Криворіжського та Дрогобицького районів та Чорного моря, може й світові розбійники-капиталісти та "добрі сусідоньки" не лізли живосилом на Україну і може б згодилися на її самостійність. А тож ні: наше щастя зробило нас нещасними невольниками польськими, московськими та румунськими.

Лише тоді визволиться український народ, коли він рішить всю свою земельну справу, а то про землю орну, осельну /підбуцівельну/, про ліси, про підземні добра.

От власне такий обсяг має земельна справа, коли її рішати по правді.

Революційна земельна реформа, як ми її вище розглянули, рішає тільки одну велику проблему права на землю. Ми прийняли трудовий принцип, котрий каже, що на землю має право той, хто її своїми руками обробляє. На природні земельні добра кожна людина має рівне і трудове право.

Про трудове право добре сказано і в Святому Письмі: "Хто не хоче працювати, той не повинен їсти", і нам нема чого його пояснити, бо кожний селянин і робітник сам добре його розуміє. Але рішати земельну справу треба установленням нового права, вигнавши панів і

капіталістів, переділивши справедливо землю між трудовим людом. Цим ми заспокоїмо нужду на короткий час, а там згодом, як люду намножиться, то знову стане земельна тіснота, знову наділи будуть по 1/4 гектара або й менше, знову злидні насядуть на людей, але тоді не буде вже на кого нарікати, - панів не буде, то люде мусять сказати собі, що ми голодні і в злиднях, то ми самі тому винні...

Щоб забезпечити себе і потомків та дати спромогу кожному розвиватися і йти вперед та радіти сонцю і життю, треба визволити себе ще й од зайвої непродуктивної праці. І як ми бачили, що нове справедливе право на землю досягається лише усупільненням /соціалізацією/ земельної власності, так само можна досягнути визволення від зайвої дурної праці та забезпечити всіх прожитком також лише шляхом усупільнення /соціалізації/ продукції.

Соціалізацію власності можна зробити революційно: одібрати землю і знаряддя продукції від приватних визискувачів і передати в суспільну власність. Це залежить від перемоги трудового люду над буржуазією, але завести соціалізацію праці в один день не можна. Для цього треба затратити чимало часу, щоб кожному розтолкувати, поставити кожного на місце і щоб кожний свідомо виконував свій обов'язок. Суспільство повинно працювати, як добре нарихтована і пристосована машина, щоб кожний себе почував добре. Вже й тепер як десь нелад, то страждає увесь край. Це ясно для кожного.

Найтрудніша справа з соціалізацією праці в хліборобстві, бо тут зовсім не те, що в машиновій промисловості. Біля великої машини люде організуються самі собою. Машини добре роблять тоді, коли біля їх сходяться та в порядку працюють. При конфіскації фабрик, заводів, копалень, залізниць і всяких великих підприємств робітники не можуть поділитись цим добром і по-дурному розволікати по хатах матеріяли. Коли-б вони це зробили, то життя господарське упало-б і люде заревли-б од горя та й побігли-б до машин.

В земельній справі не так. Тут землю можна поділити хоч би й на метри. Сяк-так можна поділити, знівечивши добру половину, й інвентар. Що не ділиться, те можна продати та поділити гроші. Тут ще дуже мало прийнято машинову працю. Як переділити всю землю на споживчі та трудові господарства, то й буде в одній Східній Галичині майже мільон селянських господарств, а на Великій Україні так і всі 5 мільонів господарств. В цих селянських господарствах через їх маленький обсяг багато машин заводити просто не вигідно, бо вони не оплатяться. Тут їх і нема, коли не рахувати січкарню або ручну віялку. Вся машина - плуг. Значить кожна голова може собі помудрувати так, що мовляв, ліпше самому поколупатись в своїй землі, то й гаразд буде. "Що гуртове - то гуртове", говорить твір сучасних українських індивідуалістів навперекір вірі оптимістів, що "Громада - великий чоловік". Перші роки після переділу землі селянство буде задоволене своїм господарством, але як підростуть нові роти, то покажеться, що землі вже мало. Згодом стане її ще менше, а там... доведеться брати торбу на плечі та в мантри до Прусу або в Америку.

На світі вже не так то багато землі: всього суходолу 144 мільони квадратних кілометрів, а з того всього під горами, внутрішніми водами і всякими невжитками майже половина, 71 мільон квадратних кілометрів, а остання поверхня занята: 42 мільони кв. кілометрів орної землі, луків, пасовищ разом. Коли взяти все число людей

на світі -1600 мільйонів /а тепер вже їх трохи більше/, то виходить, що на один кв. кілометр господарської землі /на 100 гектарів/ приходить вже 50 душ. Років через 30-40 вже їх буде 100 душ, щоб-то одна людина на гектар пересічно. Ст. уже й споживча норма, як рахувати по теперішньому. Вже трудової не можна буде наділити. Як в Європі, так і в Галичині вже й тепер трудової норми не можна да-ти хліборобам при перецілі всієї землі. Українська Галичина вже й тепер має 100 душ на один квадратний кілометр, з яких 73% хлібо-робських, а українських хліборобських аж 92%.

Зваживши ці факти, всякий народний політик повинен вказати, як забезпечити будучину народу, це вихід. Вихід в соціалізації праці. І т о є д и н и й в и х і д. Треба організувати суспільну пра-цю з метою інтенсифікації /підсилення і поліпшення/ господарства, збільшення видатності землі, зменшення робочого часу і збільшення часу на наукову і культурну творчість, яка знайде нові способи, ви-гадає нові машини знов таки для дальшого збільшення видатності, а цього всього можна добитись лише суспільною продукцією, щоб-то со-ціалізацією праці так в хліборобстві, як то вже можна зробити на фабриках, взагалі у великій промисловості.

Соціалізація сільсько-господарської продукції може бути лише добровільною, коли її народ сам своїм розумом і волею вестиме. Со-ціалізація хліборобства може відбуватись єдиною дорогою - органі-зацією т р у д о в и х с е л я н с ь к и х с п і л о к .

Трудова селянська спілка мусить бути об'єднанням землі, знаря-ддя продукції і живих робочих сил в одну господарську одиницю. Трудову спілку на початках можуть організувати близькі люди, крив-няки або ширі сусіди. Така спілка може бути найменше з 2-3 гос-подарств, але ліпше було-б, коли-б більша частина громади або й ціла громада постановляли перетворитись в спілку.

Коротко кажучи, спілка організується так. Кожен господар вступає в спілку, даючи в неї землю, знаряддя, робочу худобу і свої робочі сили. Товариші-спільчани оцінюють майно кожного і встановлюють ціну його для кожного товариша окремо. Виробляють план спільної праці і працюють аж до дня розрахунку. Праця для спілки кожного спільчанина і його родини обраховується що-денним записом. В день розрахунку всі продукти оцінюються числом затра-ченої на їх днів праці і кожен господар очеркує запрацьовану ним частину продуктів. Заздалегідь покриваються всі видатки по госпо-дарству, залишається все потрібне для засіву і для господарства в новім році, а також виплачуються спілкою надвишки майна, даного в спілку, щоб вирівняти участь кожного в спільці. Ця обставина є дуже важною основою спілки і на розроблення її треба звернути ува-гу.

Як оцінюється майно при вступі в спілку? Оцінюється земля, ко-ли вона трудовою купленою, але коли по наділу від держави, то не оцінюється. Оцінюється худоба, інструменти, насіння то-що. Напри-клад, оцінена для одного вся його спілкова вкладка /земля і майно/ в 10,000 корон, другого в 11,000 корон, третього в 12,000 корон. Як можна вирівняти ці пайки? Або ті, що мають менші вкладки, до-повняють їх своєю працею на спілку до розміру 12,000 кор., або спілка обрахує ціну кожної вкладки по 10,000 корон, і запише дру-гому 1,000 кор., а третьому 2,000 кор., як борг спілки їм. Цей борг спілка може покривати виплатою частками що року, аж поки не випла-тить. Тоді участь кожного в спільці рівна. Коли дві таких спілки

захочуть організуватись в одну, то вони так само роблять: оцінюють майно однієї і другої. Напр., одна має майна на 30,000 корон, а друга на 35,000 кор. Так собі просто об'єднати не скотє той, в кого є більше. І це справедливо - треба йому вернути зароблене поперемньою його працею. В цім випадку вирівняти вкладки можна так: або перша спілка зобов'язється доплатити чимсь 5,000 кор. і їй ці 5,000 кор. запише нова спілка як її борг, або нова спілка запише 5,000 кор., як свій борг другій спілці і сплатить, а та вже їх розподілить поміж своїми членами, кому скільки слід.

Після цього спілка є с п і л к о ю р і в н и х в к л а д о к. Кожному товаришеві покрито його попереднє надбання. А в спілці він вже є господарем всього, одержуючи в своє розпорядження частину продукту пропорціонально числу виробленого часу. Критерієм розподілу продуктів є праця. В такій спілці кожний спільник знайде повне задоволення своєї праці, цеб-то в цій формі знайде вираз соціалістичне правило, що кожний має право на продукт своєї праці.

Спілка так може розростись і захопити всю г р о м а д у. Вступом не будуть скривджені ті, що більше дадуть в спілку землі і інвентаря, - лишок проти вкладки товаришів вони собі одержуть в споживчій формі, а потім кожний є господарем над цілим майном спілки. Перше покоління ліквідуватиме лише ті різниці в вартості вкладки, - так і зліквідується трудове надбання в індивідуального господарства, і тоді спілка буде прекрасним забезпеченням проти малоземелля і примітивності господарства, бо в спілці можна інтенсифікацію господарства піднести значно, а в такій трудовій спілці як громада, інтенсифікація може бути піднесена на нечувану височінь. Хто думає про безупинну інтенсифікацію господарства, той очевидно мусить дійти до соціалізації селянського приватного господарства, цеб-то об'єднання дрібних господарств у вищі одиниці - спілки, спілки в громади, громади в спілки громад, і на решті в одну велику селянську спілку - Українську Соціалістичну Республіку. В цьому напрямі лежить просторий великий шлях в будучину, туди, де світить в своїй хаті своя правда і сила і воля.

УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИЧИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЗАПИТАННЯ ДО 4-ОЇ ЛЕКЦІЇ ЗЕМЕЛЬНА СПРАВА В ГАЛИЧИНІ.

1. З яких окремих частин складається ціле земельне питання?
2. В який спосіб має бути розв'язане питання про користування луками, сіножаттями та пасовиськами?
3. В який спосіб мусить бути розв'язане лісове питання?
4. Хто має розпоряджати осельними /підбудівельними та садибними/ землями в селах та містах?
5. Під чиїм zarядом мають бути підземні добра та хто має з них користати?

УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИЧИЙ УНІВЕРСИТЕТ
при Українським Інституті Промадознавства
в Празі.

селянські: аграрні
селянські

II. Група: буржуазні партії: республіканські
демократичні
монархістичні
консервативні
ліберальні
радикальні
і т.п.

Окремо стоять а н а р х и с т и, що ніби не визнають партійно-політичної організації, бо не визнають цілком д е р ж а в и, але змагаються перетворити суспільство на трудових засадах, без начальства. С и н д и к а л і с т и, організовані в професійних організаціях, так само себе партією не називають і за владу в сучасній державі не борються, бо думають, що лише професійні спільни /робочі синдикати/ мусять самі з себе організувати нове суспільство. Анархисти і синдикалісти іноді доволі зближені в своїх поглядах виступають під назвою анархо-синдикалістів.

В залежності від тактики партії виступають, яко:

1. р е а к ц і й н і - що хочуть вернути старі порядки /напр., від республіки перейти до монархії, від виборів до призначення згори всіх державних органів і т.п./
2. к о н с е р в а т и в н і - що хочуть зберегти /законсервувати/ сучасний суспільний устрій;
3. л і б е р а л ь н і - що хочуть, щоб громадяне мали особисту свободу /ли політичну, так і в заняттях/;
4. д е м о к р а т и ч н і - що обороняють рівні політичні права для всіх громадян без різниці приналежності расової, національної, класової, полові;
5. р а д и к а л ь н і - що змагаються за значні суспільні реформи, але без корінної ломки економічних класових відносин;
6. р е в о л ю ц і й н і - що хочуть насильно змінити політичні відносини і захопити владу;
7. с о ц і а л ь н о - р е в о л ю ц і й н і - що хочуть силою захопити політичну владу і таксамо змінити суспільний устрій.

Найпевніший поціл партій треба вважати в залежності від і н т е р е с і в, які вони захищають і з цього погляду в с і партії що стоять за збереження сучасного суспільного устрою /капіталістичного/ називаються б у р ж у а з н и м и, хоч вони часто носять різні назви, навіть дуже дзвінки, напр., радикальні, демократичні або навіть радикально-соціалістичні /напр., у Франції є такі буржуазні партії, що називаються радикал-соціалісти, республіканці-соціалісти, у нас - соціалісти-федералісти або самостійники-соціалісти, в Німеччині навіть одна реакційна буржуазна партія називається "народні-соціалісти" або в Австрії "християнські соціалісти", а у нас "християнські суспільники"/.

Від буржуазних партій треба одріжнювати партії соціалістичні, комуністичні, а також напрями анархистичні і синдикалістичні,

котрі іноді навіть не несуть імені соціалістичних /напр., "бельгійська робітничка партія"/, котрі змагаються за перебудову капіталістичного устрою на соціалістичний, хоч і дуже іноді одрізняються між собою, як ідеологією, так і тактикою. Це все партії переважно робітничі, або робітничо-селянські. Але є й робітничі партії, що хочуть зберегати капіталістично-буржуазний устрій, напр., англійська робітничка партія /без її незалежної соціалістичної частини/, українська партія праці, польська національно-робітничка партія і ин.

Раніш де-які радикальні партії вважали себе за соціалістичні, але тепер соціалістичною себе вважає лише радикальна партія в Галичині, а инші, напр., югославська, румунська радикальні партії є буржуазно-реакційні, щож до французької і англійської, то ці обидві є ліберально-демократичними.

Буржуазні партії, хоч би як вони називались, в першу чергу борються за класово-економічні інтереси, тоді як соціалістичні і комуністичні опріч інтересів /трудових мас/ захищають ще й новий світогляд - стоять за панування науки, проти релігії, отже борються за виховання суспільства на нових ідеологічних основах. Значить, в цих партіях мета подвійна: і н т е р е с и та і д е о л о г і я, тоді, як в буржуазії - лише і н т е р е с и, що-ж до світогляду, то вони задовольняються пануючим тепер змішаним "релігійно-науковим" світоглядом /в техніці - наука, а у вихованні - релігія/.

Ще партії діляться в залежності від державної форми, яку обирають: м о н а р х и с т и ч н у /абсолютну чи обмежену/ або р е с п у б л і к а н с ь к у /демократичну чи трудову демократичну чи радянсько-диктаторську/.

Лише одним якимсь словом партію не можна схарактеризувати: коли скажемо "республіканська", то мусимо ще додати - соціалістична чи не соціалістична? А як соціалістична, то яка: демократична, чи революційна, чи радянська? А як що радянська, то яка: трудово-демократична /трудова демократія в радах/ чи комуністично-диктаторська /большевицька/?

Нарешті ще поділ: н а ц і о н а л ь н а /коли члени партії належать до однієї національності/ чи з м і ш а н а. Тут ще може бути поділ: як національні, так і мішані партії можуть бути н а ц і о н а л і с т и ч н і /коли лишень за інтереси однієї нації стоять/ і ш о в і й і с т и ч н і, коли ненавидять всі инші раси і нації, опріч своєї, або нарешті і н т е р н а ц і о н а л і с т и ч н і, що хочуть добитись р і в н о п р а в с т в а всіх націй і мирного поєднання їх взаїмовідносин /усунення війни і порозуміння народів в формі різних союзів/.

З того всього виходить, що як різні є суспільні г р у п и, як різні їх і н т е р е с и, як різні є їх с в і т о г л я д и і як різна є їх т а к т и к а, так різні є партії. А з того випливає, що доки в суспільстві є різні групи і різні інтереси, доти будуть у їх різні світогляди і поведінка, а це значить - будуть існувати р і з н і п а р т і ї. Щоб люде організувались в менше число партій, то мусять попередити усовувати різниці інтересів, різниці культурні /освітньо-наукові/, які дасться усунути, але тяжко усунути, наприклад, різниці в тактиці /поведінці/ людей, бо тактика диктується не лишень інтересами, не лишень обставинами, не лишень вихованням, але й в д а ч о ю /темпераментом/, яка є

почасти вродженою, почасти вихованою. Через те й буває, що в одній партії різні члени тримаються іншої т а к т и к и: одні, напр. за революційні способи, а другі за "повільно-еволюційні", одні за насильство, а другі за етику і правду і т.и.

Так в самих партіях творяться різні ідеологічні т е ч і ї або тактичні н а п р я м и, які називаються л і в и м крилом, - коли стоять за революційні методи, п р а в и м - коли обстоюють поміркованість, вичікування, "еволюцію", або ц е н т р о м. Коли йдуть середнім шляхом і силкуються погодити внутрішні крайні течії згодою, взаїмними уступками: це зветься о п о р т у н і с т и ч н і с т ь внутрі партії, а п р а в і течії звичайно є о п о р т у н і с т и ч н и м и на зовні, цеб-то у відносинах до інших партій.

В парламентах партії сідають /коли дивиться з місця голови/ ліворуч партії опозиції л і в о і /цеб-то соціалісти, комуністи, иноді поступові буржуазні радикали/ праворуч - партії опозиції п р а в о і, /цеб-то реакційні, консервативні і клерикальні, буржуазні/, а в центрі, проти голови - звичайно партії урядові, що переважно тримають владу в державі, творячи більшість /або к о а л і ц і ю/ чи на-ліво чи на-право на основі якогось к о м п р о м і с у /уступок/. Отже переважно партійні групи в парламентах /називаються звичайно ф р а к ц і я м и парламенту, цеб-то частинами установи/ сідають так: на-ліво республіканці проти монархистів зправа, інтернаціоналісти проти націоналістів, соціалісти проти буржуазії, поступові проти клерикалів, революціонери проти поміркованих і т.д.

Багато ще можна-б сказати про партії, але наразі цього досить, щоб розбиратися в тих словах /термінах або назвах/, яких так багато вживається в часописах і політичних розмовах. Це все треба знати тому, хто хоче щось знати і розуміти в політичних справах і свою думку про ці справи і про людей виробляти. Звичайно, неграмотні і малоосвічені селяне і робітники мало в цім розбираються і тому такі непорушні в політиці, несміливі, боязкі. Тому не грають важної політичної ролі в суспільстві, пасивно відступаючи перед в політиці партіям і особам, що до пануючих суспільних груп належать. Через те селяне й робітники мало приймають участі в партіях, навіть бояться їх, але свої голоси на виборах подають часто за ті партії, що проти їх інтересів оручують.

Несвідомі в політичних справах люде стають жертвою обману, бо партії в своїй пропаганді і агітації часто свідомо вживають брехні, обману, підкупу і навіть насильства /переважно урядові партії/. Маючи в своїх руках газети, цілу літературу, добрих промовців, значні кошти, такі партії досягають часто того, що люде за їх голосують на шкоду собі з несвідомости і тим скріплюють свою неволю, бо коли ворожа їм партія прийде до влади, тоді показує вже роги. Часто партія веде агітацію, щоб люде не вступали до партій, були безпартійні, неорганізовані, а лише підтримували одну партію за те, що вона, мовляв, є "понад-класова", "національна", "державна", дбає про всіх і т.и. Як ми бачили, таких "по-над класових" партій в дійсности нема. То лише таке говориться, щоб ввести в блуд широкі маси, котрі громадських справ не розуміють, політичної техніки не знають і легко доводяться на гачок крикливої і брехливої агітації.

В державному житті ролю грають лише партії, але не безпартій-

ні маси. Та й держава є ніщо інше, як організація однієї чи кількох партій, що виконують примусову владу над населенням в своїх інтересах. Отож тому агітація за безпартійність є в засаді брехлива і має метою вести до влади тих, що агітують.

В житті держави грають роль лише партії. Коли хто хоче якусь громадську справу перевести в життя, той мусить йти в партію, яка має подібну мету, або коли такої партії нема, то мусить її організувати і тоді гуртовою, колективною силою боротись за свою справу.

Коли ми говоримо тепер про земельну справу, а також про переведення вигідної для селян і справедливої з людського погляду земельної реформи, то мусимо поглянути навколо і дати собі відповідь на питання: чи є такі організовані політичні сили в Галичині, що взяли-б на свої плечі таке велике завдання, чи нема? Чи були такі сили раніш, напр., п і д ч а с у к р а ї н с ь к о ї в л а д и, чи не було? І нарешті - якої треба нам партії, щоб з певністю велику земельну справу перевела в життя, зглядно - щоб організувала і виховала до того трудові народні /власне селянсько-робітничі/ маси?

Тому ми й присвячуємо наші дальші виклади якраз розглядові того, що і як робили українські партії в Галичині тоді, коли там була українська влада.

Зрозуміло, що не можна собі уявити більш сприятливого часу для переведення земельної реформи, як той, коли на українській землі повстала своя влада, а це ніби значить, як люблять говорити політики за Шевченком: "в своїй хаті своя правда і сила і воля". Ось і погляньмо, що робили українські партії в Галичині в р. 1918-19, в той час, коли там була їх правда, їх сила і їх воля. Цей розгляд краще ніж найліпші теорії і промови навчить нас тверезими очима дивитись на громадсько-політичні справи взагалі і на переведення земельної реформи з'окрема.

ГАЛИЦЬКІ ПАРТІЇ І ТРУДОВЕ СЕЛЯНСТВО

ПІД ЧАС УКРАЇНСЬКОЇ ВЛАДИ /1918-19 р./.

І. Походження сучасних галицьких партій

Теперішні українські партії в Галичині, кажучи загально, виросли з радикального руху 80-х рр. минулого віку, що зв'язаний з діяльністю перших народницько-соціалістичних діячів. Замість "москвофільства" і "народовства", /х/ що були виявами давнішої суспіль-

/х/ Примітка. Різниця між народовством і народництвом така:

в 70-х роках в Галичині було дві течії в політиці і культурній праці: москвофільство і народовство /україн.буржуазний націоналізм/. З'явився радикалізм /соціалістичний/, який захищав інтереси трудового народу - це і є народництво.

ної традиції, прийшло "народництво" де-що зближене до подібного руху в Росії, Польщі, Болгарщині і інших країнах. Наука Драгоманова зробила велике враження в Галичині, проти сили драгоманівського слова бідна освітою галицька публіка не могла нічого протиставити, і тому за яких 10 - 15 років праці перших радикальних гуртків приготувався широкій ґрунт для засвоєння нових думок. Початок 90-х років був роком радикалізму, заснувалась радикальна партія /1890 р./, виходили радикальні часописи, скликались селянські віча. "Народовство" було розбито ідеологічно, морально і політично. Але коли вмер Драгоманов /1895 р./, то душа радикалізму чи соціалізму - відлетіла. Радикальні, цеб-то соціалістичні думки не засвітілись, а буржуазна інтелігенція просто асимілювала радикальну фразеологію, не беручи з м і с т у її. Лівіці елементи пішли в марксизм, пролетарсько-індустріальна ідеологія захопила чинні і по своєму революційні елементи, що якось дивно помішали марксизм з надіями на відродження селянських мас. Об'єктивно історичні умови не давали ґрунту для пролетарсько-соціалістичної політики, але все таки соціалдемократична партія вибухнула з лівого радикалізму. Національно гостріші, а політично більш опортуністичні елементи радикальної партії зійшлися з "лівими" народовцями і з того повстала націонал-демократична партія. За один рік 1899 з радикальної партії вийшли і національні і соціальні демократи. З того часу і починається власне історія життя сучасних галицьких партій: "радикалів", "національних демократів" і "соціальних демократів". Двадцять років ці партії жили, організувались, занепадали, підносились. Найменш виявляли себе радикали. Драгоманов умер фізично, Франго вмер для радикалізму духовно, с'як так підтримував "традицію" Павлик, але він не був створений на провідника і борця, тому й не міг тримати твердого курсу. Нові елементи виросли в атмосфері ідей не Драгоманова, а я-б так сказав, в атмосфері вульгаризації радикалізму.

"Революційна акція" звелась до закладання "Січей", пожарно-

гiмнастичних товариств, замість того, щоб збивати селян в к л а с о в у організацію, що боролась би за свої безпосередні класово-економічні інтереси послідовно і неухильно. Ця боротьба привела б логічно до революційних методів, тоці як всяка соціалістична партія, що перестає бути революційною, перестає бути разом з тим і соціалістичною. Так сталося з радикалами.

Соціал-демократи згідно з своєю ідеологією, пішли до мійського робітництва. Це було цілком логічно, але безнадійно: бо в аграрній країні нема місця для серйозної політичної акції пролетаріату аж до часу поважного розвитку промислу. Правда, соціал-демократи, особливо ті, що вийшли з радикалізму, хотіли не поривати звязків з селянами, пробували вести якусь акцію на селі, але на перший розгін думки і акції не спромоглися. Тому соціал-демократи забилися в куток, здрибніли і до нас не дійшли взагалі й до нині. Зрозуміло, що при цих обставинах найбільш мусіли виграти націонал-демократи. Вони власне стали партією дрібно-буржуазного міщанства, чиновництва, духовенства. Вони були по-за конкуренцією! Засвоївши радикальну фразеологію, вибухаючи національним патосом, люблячи однаково Шевченка і віленського цисаря - вони в темній Галичині мали ґрунт, щоб стати універсальною партією. І вони стали нею.

Радикали і соціал-демократи непомітно навіть для себе також стали п с и х о л о г і ч н о націонал-демократами. Де-далі, все більш націонал-демократи асимілювали всяку крикливу фразеологію, говорили фразами Шевченка і Драгоманова, не від того, щоб коли не вкинуть туманної фрази про загальне добро або навіть про добро трудового народу, а паралельно з цим затиралась різниця в словах і ділах галицьких партій. Тепер навіть тяжко одрізнити соціал - од націонал - демократів. Партій немає. Є фактично одна партія - "галичане". Безпринципні, матеріялістичні подібні один до одного, з однаковими словами і цілями. Поділ на партії - це якийсь рудимент колишнього поцілу, швидче якась династична традиція: одні згадують Маркса, другі - Драгоманова, треті - Шевченка, три великих фамілії, роди чи "кутки", як кажуть на Україні. Одні Іваненки, другі Петренки, треті Перерепенки, живуть в різних кутках, але творять один соціальний, національний і культурний тип галичанина, "міщанина" в його специфічному значінні. Подібність ця дійшла в 1918-19 роках до такої програмової і тактичної спільності, що ніколи Маркс, Драгоманов і Шевченко навіть не могли цього підозрівати!

Ми не будемо згадувати про те, що говорили ці партії в своїх програмах раніше, що вони обіцяли народові - ми краще подивимось, що вони говорили і робили тоді, коли в перший раз за сотні літ життя народу їм, українським партіям, прийшла влада в руки.

II. Українська Національно-Демократична

Партія /"трудова або У.Н.Д.О."/

Ця партія гуртує в своїх рядах майже всю "інтелігенцію" Галичини: одна частина звязана з нею організаційно, друга йде за нею ідеологічно і психологічно: попи, адвокати, урядовці, кооператори, учителі, офіцерство - це все своїм духовим і соціальним змістом

націонал-демократи. На долю радикалів і соціал-демократів припадає разом значно менша частина інтелігенції та й то такої, що знаходиться до певної міри у духовому полоні у націонал-демократів.

Націонал-демократи - політично партія вишколена, вимуштрована в польсько-австрійській політичній школі, котра славиться своєю інтригою, гнучкістю, віроломством, спритністю, реакційністю і шабльоном думки. Партія знає чого вона **с о ц і я л ь н о** хоче і твердо йде до мети, не перебіраючи засобами. Соціалістів поборювала постійно. Пригадаймо недавній час. На Великій Україні революція, соціалізація, націоналізація, громи проти капіталізму, а в Галичині націонал-демократична партія не боячись кидається в бій **п р о т и с о ц і я л і с т і в**, не підлягає революційним суєстностям і єднається з буржуазією, українськими жовнірами охороняє польські маєтки, наче свої рідні, від нападу українського народу, грозить розстрілами, справді розстрілює, арештовує соціалістів, не пускає до Національної Ради селянських депутатів, терором тримається за владу, з перших днів панування використовує своє становище, дбає про добробут... не селян, а своїх партійних членів! Вчора ще була австро-германофільською, утворила цілу ідеологію **а в с т р о - г е р м а н о ф і л ь с т в а**, а коли Німці впали, то безоглядно повернула курс на переможця, на Антанту. Єдналась з Денікіном, з большевиками, переговорювала з Поляками, переговорювала з усією малою і великою Антантою, - хто має силу, з тим пнеться говорити, дбаючи про одно головне: **х о ч е у т р и м а т и п р о в і д з а с о б о ю**. Уступок нікому не робить, закликає всі партії єднатися, але тільки на націонал-демократичній платформі. Вона непохитно стоїть на своїй реакційній програмі і твердо йде до влади. На компроміси піде навіть з большевиками, але з умовою, щоб влада була в її руках. Тому делікатно розтоптала радикалів і соціал-демократів. Ми побачимо далі, що ця партія уміє стати так, що навіть соціал-демократи закидати їй будуть "лівизну". Реакційна буржуазна партія, що одержує докори за лівизну від соціал-демократів - це справді політична партія, що вміє пристосуватись і навіть творити обставини /коли їх ніхто другий не творить/!

Захопивши цю владу в свої руки, вона звела радикалів і соціал-демократів до традиційної парламентської оздобы, обернувши одних у водовозну шкапу для своєї політики, а других - в лояльну опозицію "Його Величності". Парламент - як у кожній порядній державній партії - партія зручно паразитувала на інших партіях і панувала над всім суспільством, без сантиментів і романтики, без гайдамаччини і радикалізма, з доброю фразеологією і жорстокою рукою. Радикали в Національній Раді були представлені двома фрайціями, а націонал-демократи стояли без поділу. Сильна партія має завжди одну фракцію, бо **м у с и т ь** мати одну фракцію, коли хоче бути сильною і хоче справді захопити владу. Націонал-демократи не пішли на згоду з наддніпрянською владою, вони протиставили себе, свій галицький загуменок, як рівнозначну силу, як окремого суверена, як "Західню Україну" супроти "Східної України". Це було дивно, коли-б такі претензії заявила Полтавщина, або вдвоє майже більша від Галичини Херсонщина. Вся Україна реготалася-б, коли-б почула, що Полтавщина має свій уряд, суверен, що навіть сумнівається, чи вступити йому в федерацію з "останньою Україною", чи ні. А "Галичане" так себе протиставили. Хай себе оповістить

якось Тисмениця чи Сколе за суверенну часть Галичини і протиставити свою владу всій Галичині, то всі зареочуться і скажуть, що Сколе не має ще в себе ідеї єдності, національної спільності, що це дика некультурна закутина, яка з хуторянського егоїзму стає гопки. Націонал-демократи добре знали, що робили і почали "лякати": як злучимось з Україною, то прийдуть Мурини і знищать; або - злука пошидить святий унії. А справді, націонал-демократи хотіли передовсім владу, а влада дає мастки. Прилучитись до соціалістичної України - "дякую красенько": краще з Денікіним, з Францією, з тими, що смертельно ненавидять Україну і революцію.

Така партія справді хоче владу і вміє служити своїй меті. Вона тоці запрягла радикалів до своєї праці, і вони роблять на неї, розбиваючи свої власні рязи. Вони навипередки біжать вперед, щоб перегнати націонал-демократів в націонал-демократизмі і запобігливо повзають біля твердинь національно-демократичної партії: пишуть статті, агітують, промовляють, виконують доручення, захищають, змагаються, орудуючи аргументами своїх наставників. Радикальна партія, ніби селянська варта біля дверей націонал-демократичних панів, цілком ревно і широко служить не своїй "радикальній" меті, а чужій, націонал-демократичній. Хто хоче побивати своїх конкурентів, той мусить зробити їх своїми прислужниками! Це зробила націонал-демократична партія. Вона втягла в своє коло інші партії, окремих людей, примусила їх говорити її словами, говорити її мовою, боротись за її програму, підлягати її тактиці. Примусила - цього не треба розуміти буквально. Краще сказати: добровільно примусила. Інші добровільно підпорядкувались їй і безвладно, відрухово робили те, що їй потрібно. Тому вони не здобулись на свою програму, а користувались її програмою, думали її думками. Ми далі побачимо це на фактах.

Подавляючу більшість населення Галичини складають селяне-хлібороби, бідні напів-пролетарі, які є фізичною силою народу, але далекі від того, щоб бути політичною силою в нації. Відношення націонал-демократів до селянства - тут вся їх політика, вся характеристика. Однак, я спиняюсь поки-що на загальніших позиціях цієї партії. Щоб знайти остаточну формулу своїх змагань, партія відбула з'їзд 28-29 березня 1919 року, зревідувала стару програму і встановила нову, так би мовити, **п л я т ф о р м у р е в о л ю ц і ї**, підвалину державности. Помимо звичайної демократії, як форми, партія постановила соціально-економічну програму, як зміст цієї форми.

Господарсько-економічна мета партії виявляється в слідуючих пунктах:

а/ Вивласнення земель великої посілости, мертвої руки та земельних спекулянтів в цілі наділення ними безземельних хліборобів, передовсім жовнів української армії та їх родин.

б/ Управильнення в законодавній дорозі найменшої міри кінцевого удержання /мінімум екзистенції/ і права посідання найвищої кількості /максимум/ землі, при допомозі зі сторони держави у веденню селянських господарств.

в/ Усуспільнення здатних до праці галузей промислу, торгівлі, кредиту і більших мійських реальностей, як дорогою удержавлення, так і через добровільну асоціацію і

забезпечення робітникам належної участі в доході з праці та охорони його перед всякого року визиском". /"Республіка" ч.52, 3 квітня 1919./

Неупережений читач, прийнявши до уваги ще інші точки програми /8-годинний робочий день, загальне виборче право, охорону праці, материнства, повні громадянські свободи, національну рівність, свободу совісті і т.и./, може сміливо сказати, що це типова програма - мінімум, якої не соромитись і соціал-демократам! Це саме ви можете прочитати і в соціал-демократичних програмах всього світу, але різниця тут в тім, що націонал-демократи нічого не говорять про соціалізм. Вони говорять про усуспільнення дозрілих галузей господарства, як справжні "ескеки". Але опріч того декларують не більш - не менш як "право на існування"! Коли-б капіталізм справді міг забезпечити це право, то він би переміг всіх ворогів! Забезпечити мінімум екзистенції - це багато сказано, і очевидно націонал-демократи самі не вірять в це, однак, не моргнувши оком, списують з уміркованих соціалістичних програм голосні слова: усуспільнення, мінімум екзистенції, охорона праці від всякого року визиску /чи й капіталістичного в тім числі?/ і т.и.

Розуміється, ці почесні реформи націонал-демократи хочуть перевести в рямцях капіталістичного устрою, і тому їм не по ві р я т ь, бо в межах капіталізму нема місця для "усуспільнення".

Однак, візьмим програму серйозно. Коли-б хто з націонал-демократів хотів перевести її в життя, то мусів би агітувати за соціалізм. Усуспільнення "дозрілих" галузей промисловости і т.и. - та це те, за що боряться соціалістичні партії! А вивласнення великої земельної посілости - це те, за що не дуже осмілюються підносити голос і соціал-демократи. Як для націонал-демократів, то вище наведена програма є навіть дуже радикальною. По своєму суспільно-економічному змісту вона стоїть нарівні з подібними соціалістичними програмами - мінімум, - своєрідний "меншевизм".

Однак, по своїй психології націонал-демократична партія не здібна переводити цієї програми в життя. І це виявилось в її практичній політиці.

За 8 місяців своєї державної влади партія не зробила майже нічого, щоб свою програму перевести в життя. Вона переіменувалась в "трудова", але й це не допомогло справі. З програми спробувала перевести 8-годинний день і земельну реформу. Однак, земельну реформу не перевела. Прийнявши основний земельний закон аж 14 квітня 1919, партія хотіла забезпечити будучину, але не сподівалась, що сучасність так жорстоко підставиться.

"Українська Національна Рада" Галичини, це фактично була національно-демократична партія. Взявши владу, вона зразу більш ніж "сбережно" поставилась до Великої України. Всякі "соціалізації" просто залякували її. Тому партія взяла курс зразу - на відрубність Галичини. Договір з Директорією у Хвостові закріпив ці претензії: Галичина була признана "самостійною". З цього партія зробила "найдалі йдучі консеквенції": кордон на Збручі залишився і партія брала з України там м и т о. "Надніпрянці" були оповіщені в Галичині чужорочним тілом, під доглядом. Однак від "Надніпрянців" галицький уряд опержав артилерію, грубі мільйони грошей, багато цукру, продуктів і т.и. До "закордонців" за зброєю, грошима, цукром, всяким добром, але в Галичині хай вони будуть "чужими"!

Земельний закон Директорії треба, мовляв, заборонити, всякі інформаційні бюро скасувати і видахити за кордон; таких, "що розмовляють про реформи", можна під арешт, залякати терором. Можна зайнятись провокацією: скласти фантастичний список "нового кабінету" і підняти лемент, що хтось дагочиться зробити переворот. Всі австро-польські методи політичної боротьби треба застосувати в першу чергу до тих "політично не вироблених романтиків".

Брехня, клевета, провокація, підсідання - під'їдання, стара зброя австрійського політиканства була взята до діла. Понад це все магічний афоризм: треба поперед хату будувати, а вже потім сміття з неї вимітати! Все життя вертілось навколо цього афоризму, а тимчасом... в перший раз вони допались до влади, такі голодні, що жерли з дивовижною жадобою, аж замурзались. Один з чужих консулів, що жив тоді у Сталиславові, написав своєму урядові звіт з такою характеристикою галицького режиму: протекція, корупція, спекуляція /X/ /X/ Венгурський консул Пінтер. Він мені в Будапешті розповідав про це особисто. /

На цьому тлі відбувся партійний з'їзд 28-29 марта. Партія прийняла нову назву: українська т р у д о в а партія! Це звучало гордо, хоч всі знали, що стара австрійська формація з віденською каварнсько-парламентською ідеологією.

Але далі земельний закон!

Для вироблення проекту земельного закону була утворена в земельній комісії спеціальна підкомісія. Проект вироблявся досить довго. Щоб перевірити "настрій" народу, земельна комісія пустила в обіг "спробний бальсон" або так звані основи budouчого земельного закону. /"Республіка" ч. 31, 9 марта 1919 р. /

Основи були такі:

1. "Для наділу землею малоземельних і безземельних селян, в першій мірі жовнірів та інвалідів, які беруть чинну участь в теперішній війні проти Поляків, мають бути вивласнені всі земельні посілости приватних власників і мертвої руки, що перевищають своїм простором скількість /максимум/, яку означиться в законі відповідно до околиць, а без огляду на простір посілости, що знаходяться в руках ґрунтових спекулянтів".

2. "Теперішніх вивласнених посідачів має держава в і д - ш к о д у в а т и в сей спосіб, що менші посілости будуть викуплені за заплатою повної вартости, а більші одержать лише певний процент вартости і сей процент буде зменшатися у відношенні до простору вивласненої землі, так що понад означений в законі простір будуть вивласнені без відшкодування".

3. "Права вірителів не будуть нарушені, лиш відсотки за час війни будуть зредуковані до висоти ґрунтової ренти".

4. "Ліси не становлять предмету наділу, а остають власністю цілої Західньої Области Української Народної Республіки. Малі ліси, які не творили і не творять окремого комплексу і через це не надаються до раціональної господарки, можуть бути полишені дотеперішнім власникам".

5. "Пасовиська і полоничи переходять на власність громад або селів сусідуючих з собою громад і мають бути віддані до ужиткування місцевих голівців худоби".

6. "Право розпоряджування наділеною землею має бути обме-

жене, а якусь кількість /мінімум/ не можна буде продавати".

7. "Від наділу виключені всі ті, що були засуджені судово за дезерцію в війні проти Поляків, як також ті, котрим доказано, що вони ухилялись від військової служби".

8. "День, в яким наступить вивласнення, ухвалить повна Національна Рада. Від того дня не вільно буде дотеперішнім власникам своїх посіlostей продавати і обтяжувати. Наділення вивласненою землею має наступити аж по закінченню війни і повороті жовнірів з фронту і з полону".

Земельна Підкомісія мала виробити проект закону на основі вищевказаних "основ" і предложити повній комісії 24 марта, бо вже 25 марта починалась сесія Національної Ради.

2-го квітня 1919 р. в Національній Раді розпочалась дебата над земельним законом. Земельний закон був, загалом кажучи, збудований на вищевказаних основах, але з поважними тактичними змінами. Перш над усе з закону було виключене питання про відшкодування, яке мав вирішити аж будучий галицько-український сойм. Націонал-демократична стратегія переконалась, що коли вона тепер рішить платити "відшкодування", то це буде для неї політичним самогубством: отже хай цим займеться Сойм! Норми залишення землі при вивласненні Національна Рада також не хотіла установити, а тому й це головне питання переклала на Сойм. Сферу вивласнення в законі поширено і на тих власників, що цілком не займаються своїм господарством, незалежно від площі посіlosti. Гіпотечку, розуміється, збережено і забезпечено. Ліси стають власністю "Західньої Области".

Земля переходить вже тепер під заряд держави, зглядно громадських земельних комісій, але наділення землею селян розпочнеться аж по скінченню війни. Власне, окремий закон будучого Сойму рішить справи про час і спосіб наділення, про розмір наділу, про ціну землі, про відшкодування і інші важні питання!

Як бачимо, в законі дві головні мети: земля мала-б бути платною селянам за те, що вони воюють за українську державність /жовніри, інваліди, наділ після війни і т.и./, - все зводиться до того, щоб примусити селянство до активної війни за "націонал-демократичну партію", а друге, щоб власники дістали таки відшкодування. В "основах" земельна комісія постановила відшкодування платити, в законі вже про це не говориться, референт др.Перфещкий відкидає питання і про "ціну землі" аж до будучого Сойму. Селяне мають напевне платити, але чи державі чи власникам? Викуп принципіально був ухвалений, а тільки "відшкодування" мав рішити сойм, цеб-то: скільки і як платитиме держава "викупу" поміщикам.

Увесь закон - чиста демагогія: проклямувати "вивласнення", "наділення", а на ділі все одсувається до Сойму і скінчення війни. Хай всячину думають селяне і хай вірять поміщики, що інтересів їх не буде занедбано. Чому такі поправки внесли націонал-демократи в проект земельного закону? Ясно: 29-30 марта в Станиславові відбувся селянсько-робітничий з'їзд усієї Галичини, який твердо постановив, щоб земельний закон в Галичині був такий, як і на Великій Україні /земельний закон Директорії/. Галицьке селянство ясно висловилося проти викупу і за соціалізацію земельної власності, а тому і націонал-демократи захотіли пережити його крутість з відшкодуванням, ціною на землю і т.и. Тому й ви-

дали беззмістовну декларацію, пишмиво називають земельним законом. Закон, в якому, нема відповіді на питання про предмет вивчення, про ціну, про вишкокування, про час і спосіб розподілу землі, - не має жадного жовиретного змісту. Конкретним було одно: що селянство має "закон", але не має землі.

П р и м і т к а: Для всіх, що вивчають політику науково, було-б дуже корисно крок за кроком переглянути, як Укр. Національна Рада в Галичині вела свою "законодавчу" роботу. Сама Рада буржуазна, а на Україні і в Угорщині революція, в Галичині трудовий люд аж горить душею за революцію. Рада в цій обстанові крутиться, слова кидає такі, щоб приспати увагу трудових мас, щоб залишитися "провідником революції", не рблячи революції. Земельний основний закон є блискучим зразком буржуазного крутіїства. Ось на цьому прикладі можна учити політичну техніку буржуазії! Тільки несвідомість трудових має ґрунтом, на якому можливі такі "революційні" законодавні квітки, як "закони" Націон. Ради, повні демаґогії, крутії і позбавлені всякого правного змісту.

Студенти могли-б зробити добру вправу, вивчаючи поступкування націонал-демократів.

Другою справою, в якій націонал-демократи показали себе ворогами трудового селянства, було питання про доповнення Національної Ради депутатами від селянсько-робітничого зїзду. Українська Національна Рада, як відомо, складалась з бувших послів до віденського парламенту і галицького сейму, а також кооптованих від партій чи персонально осіб. Цей орган був самочинний. Він мав в собі тільки 7 соціал-демократів, а останні більш сотні в подавляючій частині націонал-демократи та де-що радикалів. Коли селянсько-робітничий зїзд постановив послати від себе 61 депутата, то Українська Національна Рада не прийняла їх. Проти вступу селян і робітників голосували всі, окрім 7 соціал-демократів. Мотиви? Мотив був один: селянсько-робітничі депутати не були, мовляв, вибрані на основі п'ятиприметникового виборчого права.

Начеб-то в Національній Раді справді були всі вибрані на підставі 5-членної формули! Кооптувати "за особисті заслуги" п. Михайла Лозинського і багатьох інших можна, а допустити вибраних трудовим зїздом селян і робітників - ні. Така політична мораль панів. Де-що пізніше я скажу докладніше про дебати над цією справою, бо головна заслуга в тім, щоб селян не було в Національній Раді, належиться "селянській" партії - радикалам.

Націонал-демократи в своїй газеті "Республіка", що була разом з тим і офіційним галицького Державного Секретаріату, пояснили, чому вони були проти селян і робітників /"Республіка" 5 квітня 1919, ч. 54, передова "З приводу Селянсько-Робітничого З'їзду"/. Головна ідея націонал-демократів така: Національна Рада /цеб-то націонал-демократи! / буде українську державу. Хто їх критикує - той проти української держави. Національну Раду формально не вибрано, вона є самочинна, отже тому не повинні селянські і робітничі депутати вхсидити в неї, бо вони також не вибрані. Вона з охотою прийняла б селян і робітників, але з умовою що вони будуть правно /5-членна

Формула/ вибрані. Національна Рада - не ворог народу. Зачинати домашню війну проти Національної Ради було би злочиною проти українського народу і української державности. "Сподіваємося що це зрозуміє весь наш народ і дасть однодушний відпір тим одиницям, які голосять війну Національній Раді".

Тими одиницями було все трудове селянство і робітництво і значна частина трудового інтелігенції, щоб-то подавляюча більшість народу. 6 квітня 1919 р. /ч.55/ "Республіка" в передовій статті "На чий млин вода" пояснила, що вона /цеб-то націонал-демократи!/ веде політику порозуміння з Антантою, отже - ніякого большевизму. Очевидно, Польщі і Румунії, як членів Антанти дражнити не можна, бо тоді міг би виникнути конфлікт, який би привів українську державність до загибелі. Селянсько-робітничий зїзд своїми постановами, мовляв, пускає волю на большевицький млин, отже... Бідні націонал-демократи! Їхня віра в Антанту спасла їх - вони мають, вони збудували українську державність... для Поляків! Націонал-демократи в квітні 1919 р. все так добре знали, розуміли і знаменито передбачали, що в червні того самого року мусіли ганебно віддати Галичину в руки Поляків.

Націонал-демократи за всяку ціну рішили задержати в своїх руках владу. Зкомпонували диктатуру, помандрували з нею на степи України, били буками і розстрілювали жовнірів, кляли соціалістів і не зродили очей з свого Магомета-Антанти, передались під високу руку Денікіна, згубили армію, втікли до Відня в знайомі каварні, на безпечне море "реальної" політики, ослаженіло ведуть домашню війну з кожним, хто сумнівається в їх праві узурпувати владу і отстоювати себе з волею народу. Йдуть дні, місяці, роки.

Українське трудове селянство, принісши море жертв, лежить розтоптане брутальним насильством Поляків і Румунів, яких так талановито думали укусювати націонал-демократи. Кінця й краю не видно стражданням трудового люду, що довірив будування своєї державности своїм ворогам, безплатним наймитами капіталізму.

А по Європі гасе опереткова народня влада, що десятки літ творила культ Німців, потім перейшла за одну ніч до хвалителів Антанти, еднання з Денікіном і все з одною метою - зробити собі галицький загуменок, де б уп'ястись в селянське тіло і смоктати з нього все, що потрібно для брехливої державности міщанства.

Говорити про усуспільнення промисловости і т.и. гарні річі не доводиться, одначе буржуазії може говорити всякі слова, щоб тільки загримати старий зміст. Це саме робили націонал-демократи, на практиці довівши, що вони є ворогом українського трудового селянства, української нації і державности українського трудового народу.

Після подій 1918-1919 року минає вісім років. Ну, і що сталося з цією всегалицькою партією? Ми всі були свідками її банкрутства. Вона кілька років всіх дурила Антантою. 14 березня 1923 р. Антанта віддала Галичину Полякам. Вона заняла позу пишливо напінючого, але пасивного вичікування. Вона все чекає чогось...

Тепер, коли в Галичині відбулись вибори до польського сойму і сенату /4 і 11 березня 1928 р./, націонал-демократи виступають під назвою "Українське націонал-демократичне об'єднання" /УНДО/. Українці на західних землях дістали 45 мандатів: націонал-демократи 23, соціаліти-радикали 9, правий "Сель-Роб" 5, лівий Сель-

Роб" 4, партія праці І та ще по польському списку /ч.І/ на Волині /у Ковельщині/ 2 чи 3 "петлюрівці".

Значить націонал-демократи разом з петлюрівцями дістали 26 мандатів, а інші /селянсько-робітничі партії і групи 19 мандатів/,цеб-то буржуазні елементи 57.8%, а трудові 42.2%. Значить населення поділилось на дві майже рівні частини: буржуазну і трудову. Можна сподіватись цікавих фактів про крутість націонал-демократів!

ЗАПИТАННЯ ДО 5-ої ЛЕКЦІЇ "ЗЕМЕЛЬНА СПРАВА НА УКРАЇНІ."

1. Хто має перевести земельну реформу?
2. Як організуються політичні партії?
3. Як поділяються політичні партії, що мають певні програми?
4. Як поділяються політичні партії після їх тактики?
5. Який принцип треба класти в основу при класифікації політичних партій?
6. Чому необхідно всім гуртуватися в політичні партії?
7. Коли вперше появились політичні партії в Галичині й які саме?
8. Який дальніший розподіл наступив в українських політичних партіях в Галичині?
9. Яка найбільша політична партія зараз в Галичині, склад її членів, програм та тактика?
10. Яка господарсько-економічна мета партії У.Н.Д.О.?

" " " " " " " " " " " "

40737/II

17.431

УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИЧИЙ УНІВЕРСИТЕТ
при Українськiм Інституті Громадознавства
в Празі.

Львів. Бібліотека
АН УРСР

ЗЕМЕЛЬНА СПРАВА НА УКРАЇНІ.

ЛЕКЦІЯ 6-та

М.Ю. Шаповала.

ГАЛИЦЬКІ ПАРТІЇ І ТРУДОВЕ СЕЛЯНСТВО.

III. Українська Радикальна Партія.

Згадавши радикальну партію, думка зв'язується з основником її, Михайлом Драгомановим, з Франком-радикалом, з М.Павликом, О.Терлецьким і іншими діячами радикалізму, власне народницького соціалізму. Згадується програма Драгоманова 1880 р./програма повного соціального перевороту/, програма радикальної /соціалістичної/ партії. Її думається, що мається ціло з соціалізмом, хай уміркованим в тактиці, але соціалізмом. Але коли перенесеш погляд на 1918-19 роки, то замість соціалізму побачиш дивну стихію ненависті проти соціалізму і інтересів трудового люду. Драгоманов вірив, що без збройного повстання, без соціальної революції не можливе визволення українського народу, а коли вже революція сталась, то селянські і робітничі громади логічно мусіли б взяти всю владу в свої руки і вивласнити визискувачів. Колишні радикали були певні, що знищити селянські злидні можна тільки усупільненням землі і передачею її трудовому селянству. /Див. В.Будзиновський "Хлопська посілість", Львів 1902 р./ У Франка знайдете проєкт удержання землі./Див. "В наймах у сусідів" І.Франка/. Колишні радикали не боялись слова соціалізм і говорили його селянам.

Після розкладу радикалізму /1899/ радикальна партія існувала, але радикалізму вже не було. Трудно навіть називати радикалів двадцятого століття партією, бо взагалі партію одріжняє од всіх інших суспільних групувань одна прикмета, якої у радикалів не було й нема, а власне стремління до влади. Партію, що не стремиться до влади, можна назвати всяко: просвітним, культурним, добродійним, пожарним, гімнастичним чи що б то товариством, але ні в яким разі не партією. Партію характеризує одна прикмета, одна лінія її стремління - відношення її до проблеми публічної влади. Коли партія в своїй праці перекладає центр ваги в інші сфери праці, відмовляється фактично від боротьби за владу, вона підпорядковується обов'язково політичній меті іншої партії і виробляє систему компромісу. Коли такий напрям залежить від безсилля партії, то це ще пів-біди, але коли вже з ідеології вивітрюється дух стремління до влади, то партія, як політична сила, гине. Вона вже ніколи не встане на ноги, хоч як довго житиме формально, хоч як довго житимуть її лідери, повторятимуть старі слова і лозунги.

Приклад такої партії, що давно перестала бути партією, - україн-

ські радикали. Об'єктивні умови для розцвіту її в Галичині - колосальні. 92% українського населення - селянство, яке своєю структурою дає чудесну підставу для скріплення революційно-соціалістичної партії: 65% сільський пролетаріят і пів-пролетаріят /має землі не більше 2 гект./, котрий не має змоги прожити з землі і мусять докуповувати продукти коштом заробітку; 30% трудового селянства /2-4 гект./, що ледве має мінімум існування з землі, для продажу нічого не продукує, і тільки 5% такого селянства, що продукує частково і для продажу.

Соціална база для розвитку селянсько-революційної партії, можна сказати, "ідеальна". І радикали-драгомановці стали власне партією селянською, що обороняла інтереси праці селянства. Партія могла розвиватись тільки при умові, коли вона рішучо стала б в оборону класових інтересів бідного і трудового селянства, організувала б його для боротьби проти поміщиків і капіталістів, вела б селянство на цю боротьбу, дала б йому тверду ідеологію і відповідну організацію.

Але після смерті Драгоманова /1895 р./ його наслідники не могли розвинути до його висоти. Через те революційні елементи перейшли від радикалів в соціал-демократію, а націоналістичні від радикалів в дрібно-буржуазну теперішню "трудова" партію чи УНДО. Радикали ХХ віку не використали великої спадщини Драгоманова, зрадили його великі заповіді. Наше покоління знало про радикалів од-но, що вони ходять "січами", носять якісь гуцульські топірці, ленті через плече, співають "Ой на горі Січ іде", роблять гімнастику... А де ж класова боротьба проти поміщиків? Де боротьба за землю? Де гостра критика капіталізму, які ідеали мають ці пожежно-гімнастичні товариства?... Можна багато питань ставити, але відповіді на них не дістанемо. Про пекучі питання селянського життя говорять старі річники "Народа", "Хлібороба", але нічого не говорять її газетки і календарі передвоєнної, воєнної і революційної доби.

Коли б радикали були партією, то вони зібрали б трудове селянство в організацію, були б силою, що диктувала б всій Галичині правила поведіння. Перехід влади І-го листопада 1918 р. був би триумфом селянської партії, бо селянство творить 92% всього українського населення. Замість того владу взяла дрібна буржуазія, а радикали не змогли навіть грати будь-якої ролі в нетрах дрібної буржуазії. Їх просто копали і копають ногою всевладні націонал-демократи. Це сталося тому, що радикали нічого радикально не зробили, окрім радикального відступлення від заповітів Драгоманова. При цій умові вони не мали рації окремого існування, бо їхні ідеали є ідеалами націонал-демократів, їхню роботу роблять націонал-демократи. Революційної партії трудового селянства в Галичині під час української влади не було.

Щоби не бути голословним, я наведу кілька фактів, що характеризують радикалів 1919 р., як ворогів соціалізму і трудового селянства, що фактично значить - ворогів української нації і державності.

16 лютого 1919 р. /Примітка. "Партійна конференція відбулася дня 16 лютого ц.р. в Коломиї в салі ратушевій. Учасників було 321, нарадами проводив М.Білик, Гр.Дувірак і П.Лаврук /обое послідні - члени Української Національної Ради/. Секретарювали І.Гродзіцький та П.Шекерик /члени Укр.Нац.Ради/. Про історію партії та її реорганіза-

нізацію реферував др.К.Трильовський, потім завязалася основна дискусія. Всі ждали відновлення партії, бо тепер власне настала пора, щоби провідні ідеї батьків партії М.Драгоманова, М.Павлика, І.Франка впровадити в життя. До гловної управи вибрані зістали: К.Трильовський голова, А.Онйшук заступник голови і скарбник, Гр.Дувіран другий заступник голови, П.Шекерик писар, П.Лаврук, Д.Паневник, М.Білин, О.Рудий, К.Тимульський, І.Радуляк, А.Кубранович, М.Галчук і Д.Лукашук. Між ними 6 членів Української Національн.Ради і 6 помісарів громадських".

Опріч того П.Шекерик реферував про аграрну реформу. За орган радикальної партії призначено "Громадський Голос". При звуках радикального гимну "Який то вітер шумно грає" /І.Франка/ учасники конференції розійшлися. /Див. "Нове Життя" 26 лютого 1919 р.ч.45/. "Який то вітер" повів з цієї конференції на трудове селянство - ми можемо собі уявити по "Громадському Голосу" та діяльності радикалів в Національній Раді.../ Др.К.Трильовський, один з лідерів радикальної партії, котра була вже перед тим фактично мертвою, скликав у Коломиї зізд радикального селянства, щоб відновити партію. Формально відновлено, вибрано головний заряд партії і розпочато видавати тижневик "Громадський Голос", незвичайно бідну змістом і формою газетку. Але інші лідери радикалів /Л.Бачинський, І.Макух, С.Данилович, О.Назарук то-що/ скликали 22-23 марта 1919 р.в Станиславові другий зізд, котрий визнав себе за легальний, бо формально ініціатори цього зізду представляли партію. Цей зізд вибрав новий заряд партії, виключив з неї К.Трильовського за порушення дисципліни, і заложив часопис "Народ". К.Трильовський назвав свою партію "селянською радикальною" і існував далі. Отже, весна 1919 р. вродила дві радикальні партії, представлені в Національній Раді. Обидві партії стояли на одній програмі, що була основою партійної організації з давнішого часу. Щоб уявити фізіономію партії, ми повинні приглянутися до тієї основної програми. Дозволю собі навести її економічну частину:

"Українська радикальна партія, яко партія освідомляючої ся організуючої ся робітницької маси українського народа, виходячи з того заложення, що остаточне визволення українського народа з теперішнього його суспільного і політичного поневолення тісно звязане з рівночасним суспільно-економічним визволенням працюючих мас усіх культурних народів, стоїть на основі соціалізму і змагає до усунення всякого визиску праці, до заповнення масам українського народа свободного розпорядження землею і всіми средствами продукції, до утворення можности свободного розвою всіх культурних сил українського народа і кожної його одиниці. Зміряючи до повисшої цілі, українська радикальна партія стоїть за всіма такими реформами і установами, котрі:

1. обмежують визиск праці робітника і зміряють до економічного і суспільного скріплення його становища;
2. усувають всякі привилеї клас, визискуючих чужу працю;
3. приспороють працюючій масі народа власти над землею і средствами продукції;
4. попирають спілкову організацію продукції, оперту на рівнім праві всіх працюючих до цілого плоду їх праці;
5. збільшують вплив мас працюючого народу на політичну управу;
6. усувають всякі обмеження суспільної рівности і свободного культурного розвою одиниць;

7. причиняються до як-найширшого і найскоршого присвоєння масі працюючого люду української нації всіх здобутків всесвітньої культури і усувають перепони на шляху свободного культурного поступу;

8. зміряють до заповнення свободної самоуправи українському народові і всім політично поневоленим народам;

9. змагають до повного усунення милітаризму, до ширшого злучення всіх народів за для спільної праці над вселюдським добром.

Стоючи на тих основах, українська радикальна партія з огляду на теперішні відносини українського народа і на діяльність партії, ставить для найближчої хвили отсі головніші постулати в с п р а в а х е к о н о м и ч н и х:

Українська радикальна партія стоїть за як найширшою організацією всіх робітників без різниці заводу в ціли самооборони проти визиску і для взаємної помочи і зміряє до усунення всяких правних перепон свободній коаліції робітників. Домагається для всіх робітників, як промислових, так і рілних, забезпечення життя, здоров'я і людського існування через: скорочення дня праці; заборону праці дітей і жінок там, де вона шкодить їх здоров'ю; нецільний відпочинок; обмеження нічної праці; заведення робітничький інспекторів; контролю над місцями праці і мешканнями робітників і т.д.; вкінці через забезпечення всіх робітників на час безробіття, нездібности до праці і старости і забезпечення робітничьких вців і сиріт. Зміряє до того, щоби земля передовсім більшої посілости перейшла на власність рілничих сільських громад при публичній помочи громадам в набуванні землі для віддання їх до ужитку потрібним селянам і рілничим спілкам. Для виображення селян в спілковій і громадській господарці стоїть за оснoванням публичної помочи для громадської і спілкової гоїподарки. Стоїть за піднесенням культурности землі в краю через регуляцію рік, меліорації, охорону лісів і т.д. Домагається обмеження права екзекуції на землю в той спосіб, аби скількість ґрунту, доконче потрібна до удержання рілничої родини, була цілковито винята з-під права екзекуції. Супротивляється заведенню неподільности приватних селянських ґрунтів і примусової комасації. Домагається реформи прав польовання і риболовства в дусі кориснім для селян. Домагається знесення фіскального монополю соли. Стоїть за зменшенням і справедливим розложенням публичних тягарів через заступлення безпосередніх податків прогресивним податком доходовим, за увільнення від посереднього оподаткування предметів конче потрібних до життя, за справедливим катастром, за зменшенням усяких оплат і такс, за звільненням селян від примусового обов'язку удержування доріг і т.д. Вкінці стоїть за якнайширшою організацією селян-хліборобів для взаємної помочи в спілки кредитові, торговельні, господарські і інші". /Див. "Громадський Голос" 27 лютого 1919, ч.3/.

Хоч партія й стоїть на засадах соціалізму, але в програмі його майже нема. В межах капіталізму і спокійного часу такі програми були навіть зрозумілі, але коли прийшла революція, то хіба партія скористала, щоб перевести в життя хоч-би головніші свої засади, зробила ревізію своєї програми, зробила далеко йдучі додатки?

ГАЛИЦЬКІ ПАРТІЇ І ТРУДОВЕ СЕЛЯНСТВО.

IV. Під час української влади.

Радикали, як знаємо, розкололись на дві частини, відбули два зїзди і переглянули програму так, що з в у з и л и її б і л ь-ш е, ніж вона була раніш. На зїзді 16 лютого 1919 р. в Коломиї конференція взяла в основу своєї діяльності давню програму, але доручила головному зарядові, щоб він вибрав комісію для перегляду програми і "евентуальні зміни" предложив на черговий партійний зїзд. І більш нічого. З діяльності цієї "селянської радикальної партії" /К.Трильовський/ знаємо, що вона дбала найбільше про реформу... шлюбного закону.

Радикальна Партія /Л.Бачинський, І.Макух і інші/ на зїзді 22-23 марта прийняла програму чергових задач, яка в справі економічній виглядає так:

"Земля великої земельної посілості, мертвої руки і церковна вивласнюється сейчас на річ трудового рілничого населення... Землею мають бути обділені передовсім наші борці в теперішній війні. На економічній полі в Українській Народній Республіці має бути пляново і систематично приготована соціялізація усіх зрілих до того галузей народнього хозяйства, як великого промислу, великої торгівлі, банків і асекураційних заведень, та забезпечений вплив робітників і служби в сих підприємствах на адміністрацію та участь в зисках підприємства. В робітничій справі домагається У.Р.П. заведення осьмигодинного дня праці, широкого законодавства в ціли оборони робітника та заведення суспільного забезпечення робітника на випадок нездібности до праці і старости". /"Наша програма" в "Народі" ч.6, 30 марта 1919./

Помилився б той, хто думає, що радикали справді щось думали про соціялізацію! "Соціялізація" стала словесною оздобою націонал-демократів і радикалів, бо так вимагав "дух часу", а поправді вони показали себе на фактах такими якими вони є.

У звіті про зїзд /"Народ" ч.6/ редакція висловлює задоволення: "Зїзд показав також, що радикальна партія може тепер більше, як коли, числити на поперте широких мас робітного селянства. В хвилі народжуючогося соціялістичного устрою селянство розуміє, що тільки через селянсько-соціялістичну партію, якою завжди була партія радикальна, зможе воно забезпечити собі в новім світі належне становище"... "Учасники зїзду розїхалися з вірою, що для партії настали кращі часи, часи здійснювання тих ідей, що лягли в основу її програми", цеб-то соціялізму.

Можна думати, що селянство розїхалося з такою вірою, але з чим розійшлися п р о в і д н и к и? Чи вони пішли в Національну Раду, щоб там здійснювати ті ідеї, які лягли в основу радикальної партії? Розуміється, ні. На партійному зїзді 22 марта др.І.Макух висловився: "Наше селянство - се правдиве золото в будові нашої держави". Але коли селянство на своєму зїзді 30-31 марта постановило делегувати до Національної Ради 61 селянських і робітничих депутатів, то... соціялістична селянська радикальна партія не пустила їх! За допущенням голосували тільки соціял-демократи, а радикали обох ф'рэнцій ні за що не хотіли бачити трудових селян в Національній Раді біля будови своєї держави. Тих селян, про яких др.Л.

Бачинський на партійному зїзді говорив: "Найбільші заслуги для будування української державности в Західній Області України має українське селянство. Воно поносить найбільші тягарі. Воно творить майже виключно українське військо. З незвичайною терпеливістю та вироzumілістю дивиться наше селянство на усі недостатки та неправильности, які тяжко падають на нього". /"Републіка", ч.44/. Але це не перешкоджало радикалам разом з націонал-демократами голосувати проти допущення селянських депутатів.

Коли в Національній Раді піднесено було питання про заведення на місцях селянських т р у д о в и х р а д з контрольними функціями, то проти цього висловився др.К.Трильовський. "Трудових рад у нас не треба, їх місце могли би заступати вибрані громадські ради. Національна Рада не повинна тимчасом уступати, бо вона все таки являється в великій своїй більшості висловом волі народу". /Засідання 27 марта, "Републіка" ч.48/. Б і л ь ш і с т ь належала, як відомо, націонал-демократам, яких член селянської соціалістичної партії вважає за виразників волі народу! Де на світі є такі соціалісти, як оці на галицькому ґрунті; які вважають буржуазію за виразників волі робітного селянства?

Думку про історичну законність існування націонал-демократичної партії і її права будувати українську державу і навпаки - не з а к о н н і с т ь соціалістично-революційних елементів, що заразилися "наддніпрянщиною", відкидання їх права на участь в суспільно-державному будівництві, висловив тоді, розуміється, радикальний "Народ" /ч.5, 1919 р./

3 квітня 1919 р. радикали вчинили публічно в і д с т у п - с т в о в і д у к р а ї н с ь к о г о с е л ь а н с т в а, виступаючи проти допущення селянських депутатів в Національну Раду.

Чому радикали виступили тоді проти селянства? Відповідь можна знайти в тім, що селянство стало остверто на революційному становищі в головному питанні - про землю. 13 марта 1919 р., в Косові відбувся селянський зїзд "безземельних, малоземельних, середнеземельних і багатих селян", числом більше 300 делегатів від 44 громад Косівщини. Цей зїзд постановив к о н ф і с к а - т у в с і є ї н е т р у д с в о ї з е м л і б е з в и к у - п у. /"Громадський Голос" ч.7, 23 марта 1919 р./. В протилежному кутку Галичини повітовий селянський зїзд Сокальщини, прийняв постанову про с о ц і я л і з а ц і ю з е м л і. /"Народ" ч.7, 6 квітня 1919/. На повітових зборах Городещини, безземельні сельсько-господарські робітники висловились за спільною господаркою в конфіскованих маєтках /поцано тоді в "Республіці"/. По Галичині неслась велика хвиля народно-революційної думки, кожна убога хата знала, що прийшов "слухний час", щоб покінчити з неволею, визволити заграбовану землю, визволити свої руки від каторжної праці на панів. Галицьке селянство мало в земельній справі одну цілком ясну думку, яку воно висловило на своєму селянсько-робітничому зїзді в Станиславові 30-31 марта. На зїзд прибуло більш 1000 делегатів від місцевих організацій селянсько-робітничого союзу і сільських громад. Цей зїзд заздалегідь не користувався симпатією в радикальних і націонал-демократичних сферах. Уряд зробив заходи, щоби повітові комісари подбали про "льовальний склад" зїзду, а залізниці щоби поставили більш перепон для переїзду небажаних делегатів. Однак, селянство поїхало з усієї Га-

личини і висловило свою волю. Воля ця така: трудовий народ мусить організуватися, щоб прийти до влади і покінчити з капіталізмом. Про землю трудовий зїзд прийняв таку резолюцію:

"1. Національна Рада має негайно проголосити к о н ф і с к а - т у в е л и к о ї з е м е л ь н о ї п о с і л о с т и, монастирських, церковних і камеральних ґрунтів, передати їх тимчасово аж до останнього вирішення земельного закону комісіям земельних справ при громадах і повітах. Землю має мати лише той, хто її обробляє.

2. Національна Рада має проголосити переняття лісів, які належать до великих обшарів, на власність Української Народної Республіки.

3. Комісія земельної реформи Національної Ради має виготовити проект земельної реформи на основі закону Директорії на як най - більш демократичних основах по інтересах трудових мас".

Як свідок і учасник цього Трудового Зїзду мушу ствердити, що зїзд одностайно висловився за земельний закон Директорії /котрий, між иншим, був тоді в Галичині власними українськими з а б о р о н е н и й д о п о ш и р е н н я/, але соціал-демократи хотіли якого-з'якшити постанову зїзду. Я зreferував зїздові земельний закон Директорії, пояснив, що то є соціалізація землі, чому треба скасувати приватну власність на землю, чому нетрудову землю треба відібрати без викупу і т.и. Селяне не злякалися слова "соціалізація" і як одна душа висловились за конфіскацію нетрудової землі. Кілька інтелігентів - радикалів, що прийшли боронити н а ц і о - н а л - д е м о к р а т и ч н у політику /А.Крушельницький, О.Назарук/ мусіли червоніти з сорому перед трудовим людом. Після мого виступу ще записаних 36 промовців на пропозицію селян зреклись слова, а селянство вносило пропозицію: прийняти негайно земельний закон Директорії. Зїзд бучними оплесками і підняттям рук ухвалив це. Трудове селянство показало чого воно жадає: негайної к о н - ф і с к а т и з е м л і!

Як же радикали і націонал-демократи могли б пустити до Національної Ради 61 депутатів селян і робітників, коли ці депутати вимагають здійснення народньої волі? І вони не пустили власне через те, що не хотіли участі трудових селян і робітників у владі.

2-го квітня 1919 р. розпочались в Національній Раді дебати над земельним законом. Др.Лев Бачинський ще 6 лютого заявив між иншим:

"Я ставлю засаду, що землю відбирається і платиться за неї. Роблю се я з отсих причин: то правда, що предки дідичів прийшли в неслухний спосіб в посідання землі, але так само і каменичники /що мають хати в місті/, а ще більш капіталісти, що мають фабрики, заводи, копальні. Як скажемо, щоб дідичі віддали даром землю, то треба те саме сказати про капіталістів і инших. Прецінь мусить бути якась справедлива міра! Як скасувати власність одного, то і другого. Тої засади не підносимо, і не підносять її навіть в найбільш революційних державах. Отже, як лишаємо одних, то треба другим заплатити.

Як розділити ґрунти? За дурно чи за гроші?

Кожний селянин сказав би: за дурно! А хто ж заплатить дотеперішних властителів? Я думаю що за ґрунт треба жадати далеко вищу плату, чим ціна купна, щоби було відки покрити кошти переведення реформи. Самі геометри будуть багато коштувати. Треба також заплатити довги, які обтяжують дотеперішню велику власність. Трудно одному дати наділ з більшим, а другому з меншим довгом. Довг мусить

бути сплачений. Обов'язок сплатити довги взяла б на себе держава, а фонди брала би з того, що селяне платять" /"Народ" ч.3/.

От такий погляд мав на "конфіскацію землі" голова радикальної партії. Чого ж можна сподіватися від такої селянської та ще й соціалістичної партії? В програмі - "заходи соціалізму", "усуєніщення дозрілих галузей промислу, кредиту, торгівлі" і т.д., а на ділі... навпаки.

І так робили тоді радикали в кожному випадку, де торкалися інтересів селянства. Наприклад Др.К.Трильовський пише в своєму "Громадському Голосі" /ч.6/ про те, що в викупі конфіскованої землі, а в Національній Раді промовляє проти заведення селянських трудових рад і проти прийняття селянських депутатів в Національну Радку. А. Крушельницький і О.Назарук висловлюються за прийняття селянських депутатів до Національної Ради, але голосують проти прийняття. Др. Данилович визнає слушність думки про конфіскацію землі без викупу, але... "мусимо дати землю народові за викупом" /"Республіка" ч.53/.

Характеристичною рисою тодішніх радикалів треба вважати незвичайний політичний цинізм, що світитися з кожного слова, з кожного кроку оригінальних галицьких "соціалістів", які ставлять в програмі метою організацію робітного селянства для класової боротьби, а за двадцять літ не спромоглися зорганізувати селян для цієї боротьби, коли не рахувати організації "Січей", якою політично афішувалися радикальні лідери. Коли ж радикали з націонал-демократами прийшли до влади, і то виключно завдяки трудовому селянству, то й тоді вони не взялись до організації селянства. Ні, вони робили навпаки - боролись проти селянства, не пускали селянських депутатів до законодавчого державного будівництва, лише тягли до війська, не допустили селянських трудових рад до життя, бо боялись їхнього контролю, постановили в земельній комісії основи земельної реформи з відшкодуванням для дідачів, а після Трудового З'їзду, злякавшись волі селянства, цей страшний пункт перенесли на рішення до "будучого союму". Терор, цензура, харчові уряди, військовий стан, ревізиції, мобілізації, корупція, протенція, спекуляція, - ось який режим вихваляли і обороняли радикали О.Назарук і А.Крушельницький перед селянсько-робітничим зїздом, котрий вимагав своєї влади, конфіскації землі і приборкання поміщиків і капіталістів. Радикали стояли в суперечності з трудовим народом, поборювали його справедливі вимоги. Так дожило українське селянство ще раз до історичної масової зради верхніх шарів суспільства. Як в XV віці зрадило народ руське боярство і панство, так те саме робила тепер його інтелігенція і дрібна буржуазія.

Так бїдувалася українська державність. Буржуазний інтелігент оплюгавлює народню святиню, дурить розтоптаний народ, посилає його на смерть, паразитує не тільки на його праці, а й на ідеалах - і це зветься культурою, державністю, радикальним соціалізмом і ще Бог знає чим.

На цім годі про дарикалів. Можна б навести ще багато яскравих фактів, але й того досить, що сказано. "Кожну партію треба судити по її ділам", - знаєте, де це було написано? В органі радикальної партії в 1919 році.

Тепер, коли минуло вісім років після того, як радикальна партія грала свою "державну" роль на українській землі, що сталося з цією партією?

Вона пережила значну еволюцію. Насамперед, партія "селянсько-радикальна" /Фракція Трильовського/ цілком замерла. Друга течія - просто радикальна партія, порвавши формально "єдиний фронт" з націонал-демократами /"трудовиками"/, силкується відживати.

Вже після військової катастрофи на полях Галичини, в партії, котра в значній частині вимандрувала за Збруч на Велику Україну, почалася революційна ферментація і спроби вступити в співробітництво з наддніпрянськими соціалістами-революціонерами. Деякі радикали опинились навіть у "сміновіховцях" /Крушельницький/ і комуністах, а деякі залишились вірними націонал-демократичній політиці і пішли в реакціонерство та монархизм /Данилович, Назарук/. Молодші радикали, що були у війську і пройшли кріз революційні вихорі на Великій Україні, критично віднеслись до політики партійних верхів і по можливості рішучо затверджуються на революційних позиціях, ставши як проти галицької й наддніпрянської реакції, так і проти большевизму. Вже створено для них поверхову назву "ліві радикали". Вони вбрушуться в краю і на еміграції. Під їхнім впливом партія здвигается наліво, але ще мляво і не певно.

Політичний досвід і "імена" за їхніми правими однопартійцями. Ми знаємо їх по виступах в Національній Раді. Чи вони змінились на краще чи гірше? Годі знати, бо вони назовні не виступають, в своїй же пресі не заявляють пронові об'яви партійної свідомості і тактики. Чи вони стали консеквентними соціалістами, чи навпаки, залишились на старих позиціях? Є побічні симптоми, що вказують на те й на інше: партійна управа в осени 1923 р. входила в угоду з соціалістами-революціонерами, а весною 1924 р. робила порозуміння з давніми приятелями "трудовиками" і їхнім останнім плодом "загравцями" /чи як вони пишливо звуться "парією національної роботи"/. Якийсь непевний шлях між соціалізмом і реакцією! "Громадський Голос" ведений молодшими, "лівими", але ще не має ясної фізіономії. І ми ніхто напевно не знаємо, що з цього буде далі: чи він стане справді робітничо-селянською газетою, чи органом лівої націонал-демократичної фронди, ніби революційної. Коли окупація, то революціонером вважається кожний, і ми тому ставимось підозріло до політичних настроїв, які родяться хнатиском окупації і зникають, коли "революціонери" приходять до влади.

Неозначене, поверхове, принагідне "ліве" митикування без поважного почину лівої праці не може викликати захоплення взагалі. Лівим радикалам доведеться поважно обмірковувати питання: кудю йти? Чи простим шляхом революційно-соціалістичної праці; чи манівцями словесного радикалізму нерадикальних по суті людей?

Бажалося би думати, що страшні сторінки партійної політики з р.р. 1918-20 навчатъ лівих, так і правих радикалів.

Хпід, ххххх

НА НОВИЙ ШЛЯХ.

Наші сумніви виясняються в доброму напрямі. Радикальна партія логічно переходить, можна сказати - вже перейшла, на твердші програмово тактичні позиції. Партійний Зїзд І-го лютого 1925 р. показав, що партія стала на соціалістичну позицію, вказану ще

Драгомановим, і йде разом з трудовим селянством, порвавши з реакційно-буржуазним світом. На цій позиції стоячи, партія зможе знайти шлях до народніх мас, збираючи їх як в професійні селянські і робітничі спілки, так і в одну політичну силу. Хід подій показав, що партія тяжко пережила політичну кризу створену галицькою інтелігенцією, невідготовленою до великих змін 1918-19 р.р. Переможцем вийшла з тієї кризи ідея масової революційної боротьби під лозунгами соціалізму і демократії. Невмолимий закон української соціальної структури мусить навчити і навчить українських політиків, що національне відродження не може бути будоване на ідеях, які суперечуть тому всевладному закону. І тепер партія радикальна в Галичині стає і стане єдиною рушійною силою на західних Землях, збираючи під свої прапори селян і робітників. Треба від щирого серця побажати, щоб партія твердо пішла вперед на своєму новому шляху.

Однак наші сумніви ще не розвіялись цілком - в діяльності радикал-соціалістів ще помічаються старі дрібно-буржуазні звички.

ЗЕМЕЛЬНА СПРАВА НА УКРАЇНІ.

ЛСКЦІЯ 7-ма

М.Ю. Шаповала.

ГАЛИЦЬКІ ПАРТІЇ І ТРУДОВЕ СЕЛЯНСТВО

Під час української влади.

IV. Українська соціал-демократична партія.

Про українську соціал-демократичну партію в Галичині говорити доводиться з сумом. Ось вже 1928 рік. Од засновання партії проминуло більш, як четверть століття: 29 років. І які-ж результати її організаційної і політичної праці? Майже ніяких... навіть партії вже фактично нема. Чи організовано український пролетаріят? Ні, він перебуває в "загальних", цеб-то польсько-жидівських професійних спілках, де підлягає волі більшості, свого голосу не має і фактично стоїть під ґрунтом Польськ.Парт.Соціал., а не У.С.Д.П.

Стан сумний: неначе марно проминули 29 років. Відокремлюючись від радикалів 1899 року, соціал-демократи очевидно думали і про свою програму, і про свою тактику, про свою соціальну базу - пролетаріят. Ну, а тепер? Існують окремі діячі, але хоч і не велика передвоєнна організація фактично розбилась. В країні сільського господарства і зпролетаризованого селянства, що собою доповняє кадри і міського пролетаріату, здавалося-б був ґрунт для організації дужеї соціалістичної партії, чи селянської чи пролетарської, однак-цього не сталося. Одною з причин - ідеологічна слабкість, кволість, просто нужденність соціал-демократичної інтелігенції. Вона хапалася за європейське життя, сліпо наподоблювала його у фразеології, але не організувала пролетаріату, не вишколила робітничих провідників і діячів, не виробила своєї літератури, і т.и. Умови праці були, правда, тяжкі, в галицькій атмосфері не легко вести соціалістичну роботу, але і не тяжче, ніж у інших західних народів. Окремі особи працювали добре, як літературно, так і практично, але це справи не міняє: з а г а л ь н і наслідки все-таки сумні.

Перейдемо до 1918-19 років /час української влади в Галичині/ і ще-що пізніше.

В Національній Раді соціал-демократів було 7. Лідером їх був Вітик, а промовцем О.Безпалко. Ніякої своєї самостійної програми революції українські соціал-демократи там не поставили, бо їм вистарчала націонал-демократична концепція з де-якими поправками: Націонал-демократи декламували про Соборну Укра-

їну, але утримувалися од енергійних кроків в цій напрямі; в цій справі соціал-демократи йшли по лінії загально-суспільного настрою і енергійно настоювали, щоб прилучення Галичини до Великої України стало фактом хоч формальним. В справі доповнення Національної Ради селянськими і робітничими депутатами соціал-демократи активно працювали за допущення, бо це давало-б їм добру базу для парламентарних успіхів.

В міжнародній політиці вони стояли за переговори не тільки з Антантою, але й з більшовиками, однак принципіально-твердої лінії не мали. Вони підтримували Національну Раду, брали в ній участь, своєю присутністю санкціонуючи її реакційну природу і стверджуючи "єдиний національний фронт" з націонал-демократами і тодішніми радикалами, і ставили це собі в заслугу.

В засіданні 1 квітня 1919 р. О.Безпалко пророчисто упевнював, що на селянсько-робітничій з'їзді їм вдалося повести на легальну та парламентарну дорогу ті елементи, що стреміли до викликання революції в Галичині. Як Рада не прийме делегатів з'їзду, то тим самим, мовляв, похитне згадані елементи на шлях революції. Він закликає Національну Раду /націонал-демократів і радикалів/ до політичного розуму, щоб відвести "елементи" від кроків розпуки. /Само вже по собі становище української справи було тоді революційне взагалі. Треба було зважитись власне на революцію і національне визволення стало-б фактом/. Соціал-демократи загрозили Національній Раді /устами О.Устияновича/, що виступлять з неї, коли вона не прийме селянських депутатів. Вона не прийняла - і... в о н и н е в и с т у п и л и, а далі підтримували "єдиний національний фронт". Вони собі в заслугу брали ще 8-годинний робочий день, але цей закон проводили радикали і націонал-демократи.

Що-ж торкається земельного закону, предложеного радикалами і націонал-демократами, то соціал-демократи голосували за його. Вони, очевидно, забули, що перед двома тижнями на Трудовому З'їзді стояли за конфіскацію непродуктивної землі без викупу. Вони тепер, голосуючи за хитрий вольт націонал-демократів про перенесення важких питань на будучий сейм, цим зберегли владу за націонал-демократами. Вони не вказали на парламентське крутість дрібної буржуазії, бо й самі тоді кумали з нею за очо! Виступи на Трудовому З'їзді за конфіскацію - це була звичайнісінька галицька довгоязика демагогія. Неширість і брехливість - це риса всіх тодішніх політичних сфер в Галичині, і з морально-політичного боку згадані три партії фактично творили тоді о д и н п с и х о л о г і ч н и й т и п д р і б н о ї б у р ж у а з і ї. Ви звернули увагу на те, що й програмові посылки у них однакові: "усупільнення" в націонал-демократів, "соціалізація" у радикалів і те саме у соціал-демократів, але й переконання про "неназрілість" революції також було однакове. Коли порівнювати, то більш признань мусить дістати все-ж таки націонал-демократія, що свою буржуазну словесну радикальність підсунула тоді майже в притул до меншевизму, але радикали і соціал-демократи... ці построяються до практики націонал-демократів, йдуть за ними, бо справді таки не вміли тоді чого сказати трудовому народові більш за націонал-демократів. Ось два факти з пізнішого часу.

В соціал-демократичній газеті "Земля і Воля" /ч.23 з 27 червня 1920 р./ надруковано замітку про те, "Як можна набути панську землю". Замітку написано наче-б то з нагоди земельного реформи в Чехії, де правительством ніби-то рішило передати панську землю се-

лянам. Зразу-ж на початку пише газета:

"Ця віддача землі відбувається поволі, бо мудрі провідники республіки хочуть віддати землю законною дорогою та справедливо, а не як це було в Московщині. В Московщині сказала держава коротко: люде, беріть собі землю! І люде взяли. Одно село, що було ближче, взяло собі більше землі, а котре було далше, заняло собі менше. А навіть в одному і тому самому селі, один захопив більше, другий менше землі. З того прийшло між поодинокими господарями, а відтак по-між цілими селами до сварки та навіть війни, в якій за ніщо вбивали себе сусіди. Одні засівали поля на весну, а другі косили і жали, бо казали, що ділять на ново. Вбивалися сокирами та колами і не один ляг головою. А це все тому, що уряд не поставив ніяких законів, як справедливо ділити землю та й сам не допильнував цього поділу".

Далі всупереч Московщині вихваляє земельну реформу в Чехії і оповідає, як то мудро, законно, справедливо роблять чехи. Чим так втішився український соціал-демократ в Чехії? Бо-ж у Чехії відбирається в панів-поміщиків земля лише понад 150 гектарів. Селяне мають за відібрану землю платити. Опріч того законом дозволено викупити ту землю, що якийсь господар тримає в своїй аренді не менш 18 літ, та ще закон дозволяє на один рік затримати аренду, коли-б власник навіть хотів відібрати землю від арендатора /пахтіра/. Оце і вся реформа, але чому український соціал-демократ радіє? Що змінюється від цієї реформи? Великі власники земельні зробляться трохи меншими земельними власниками, бо матимуть ще не менш як по 150 гектарів землі і визискуватимуть працю селян-наймитів і далі, але вони разом з тим зробляться великими ф а б р и к а н т а м и, б а н к и р а м и, т о р г о в ц я м и, взагалі - великими капіталістами, бо за відібрану від них землю їм безземельні і малоземельні селяне мають виплатити великі гроші. Хіба поміщикам від того буде гірше? Ясно, що гірше не буде. А коли капіталістам не буде гірше, то хіба від того селянам і робітникам стане ліпше? Не стане ліпше. Селяне ще й далі в наймах робитимуть на пана, а робітники на капіталіста, що розживеться на зібрані з селян гроші. Така реформа, що нічого не змінює у відносинах праці до капіталу і підтримує капіталістичний устрій, не стоїть в площині соціалістичної політики.

На чім стояли тоді українські соціал-демократи в Галичині, ясно видно з їхньої газети "Вперед". Ось маленький, але грізний документ проти тодішніх "впередовських" соціал-демократів. "Вперед" якось полемізував у літку 1920 р. з газетою галицьких національних демократів "Громадська Думка" і в статті "Комарі" невміло викручувався від нападів. От ми читаємо в ч.132 /9 червня 1920 р./ таку нотатку соціал-демократів, які оправдуються: "Громадська Думка закидує нам буцім то ми пустили клич перебрання землі "без викупу" і тим ударемнили діличам їх бажання розпарцелювати негайно землю між українських селян. Отже це чиста видумка! Не ми, а радикальна група, особливо фракція Трильовського і ліве крило націонал-демократів обстоювали клич "без викупу". А секретаріят сам, бажаючи переліцитувати Трильовщину, вніс у Національну Раду закон про замкнення табулі, себ-то як раз заборону давати землю між селян".

Цей документ для характеристики тодішніх соціал-демократів убивчий. Їх не по заслугах обвинувачувала чорносотенна Газетка за те, від чого соціаліст ніколи не може відцуратись: за пропаганду відібрання земель від поміщика без викупу. Ті, що вважають науку Маркса за свою, мусять знати, що капітал /знаряддя продукції/ і земля будуть відібрані від капіталістів і поміщиків без викупу. Бо коли хто захоче виплачувати це, то коли-ж скінчиться капіталізм? Отже коли-б хто обвинувачував соціаліста, що він пропавує соціалізм і в революції вимагає відобарння землі без викупу, то це гріх; хіба то не обов'язок соціаліста - вести іменно таку пропаганду? А от соціалісти ограбованого українського народу кричать, відмовляються: Хіба то ми вели таку пропаганду, хіба то ми пустили клич "без викупу"? Та то чиста вигадка! То не ми, то радикали, то націонал-демократи, то секретаріат! Можете собі уявити, що навіть н е- с о ц і я л і с т и робили те, що мушили-би робити соціалісти, що не сміли не робити, коли вони соціалісти!

Але українські соціал-демократи розуміється помиляються що-до тодішніх радикалів і лівих націонал демократів: вони тоді не думали, щоб землю відібрати від панів "без викупу". Клич "без викупу" пішов з Великої України, а в Галичині його підтримував лише "Селянсько-робітничий Союз" та перша група г а л и ц ь к и х с о ц і я л і с т і в-р е в о л ю ц і о н е р і в. Українські селяне і робітники, що були учасниками першого Трудового З'їзду Галичини добре знають, хто стояв тоді за клич "без викупу". Що до галицьких партій, то тоді /як мабуть і тепер/ вони стояли за "законну дорогу".

Що таке законна дорога? Це значить, що треба слухати теперішніх панських законів і нічого проти їх не робити. Хочете селяне землі, то здобувайте її дорогою панських, поміщицьких законів, чекайте-но, поки панове-поміщики зроблять такий закон, що дасть вам землю. Ось таку законну дорогу вказують вам всілякі "законники". Ці панські закони існують вже тисячу років, і не то що селяне не дістали землі, але через панські закони позбулися землі, позбулися всякої можливості до життя; для панів законна дорога - грабувати працю, життя, землю, добро, честь, розум, все, все грабувати у трудового люду. Чи не на цю стару законну дорогу посилають наші "законники" українських селян і робітників? Вони суб'єктивно, розуміється, цього не хочуть, але об'єктивно само так виходить.

Ми також стоїмо за законну дорогу, але зовсім иншу: з а т а к і з а к о н и, я к і с а м т р у д о в и й н а р о д н а п и ш е, і з а т а к у д о р о г у, п о я к і й п і д е с а м т р у д о в и й л ю д. Ця дорога називається - революція. От коли робітники і селяне перестануть ходити на мотузку за панами, а зроблять навпаки: візьмуть панів на мотузок, візьмуть всю владу в свої руки, напишуть потрібні собі закони, а перший закон буде про відобрання своєї нетрудової землі без викупу, - то це буде законна дорога трудового люду.

Згадка "Впереду" про земельну "реформу" в Московщині також тенденційно направлена. Розуміється, большевицька політика через кілька років їх панування дає величезні підстави для жорстокої критики, але навіть про ворогів треба говорити правду. Переворот большевицький стався 25 жовтня, а на другий день, 26 жовтня, було видано декрет, який касував панське право власності на землю, натомість становлячи на землю право всього народу. Через три місяці, 27 січня 1918 року, в Московщині вже було вицано основний закон про соціалізацію землі. Як селяне розорували землю, билися кіл-

ками, - це до певної міри легенда. Селяне в Московщині ведучи боротьбу проти більшовицької диктатури, разом з тим билися люто проти всякої контр-революції, що йшла захищати "святе право власності". Цей факт занадто відомий, щоб на ньому спинятися.

Але чому "Вперед" не сказав, які земельні закони становилися підчас революції українською владою на Україні? Ще 7 листопаду 1917 року Третім Універсалом Центральної Ради було скасовано право приватної власності на землю і приступлено до вироблення докладного земельного закону, котрий Центральна Рада і видала 28 січня 1918 року. Всі нетрудові землі було конфісковано без викупу. Коли настала німецька окупація і гетьманський переворот, то земельне законодавство Центральної Ради було скасовано, натомість введено гетьмансько-поміщицькі "порядки". Ці "порядки" були такі, що в осени 1918 року було розпочато всенародне повстання проти німців і гетьмана. Повстання було успішне, Українську Республіку було відновлено, і вже 8 січня 1919 року було вицано "Закон про землю" стверджений Трудовим Конгресом України. Цей закон конфіскував нетрудові землі без викупу і власне поширення цього закону і на Галичину /після злуки з Україною/ добивалося галицьке українське селянство.

Галицький Державний Секретаріат не хотів допустити в Галичині навіть поширення вісток про цей закон. Злякалася галицька націонал-демократія всіх гатунків радикальної земельної реформи, не допустила селян і робітників до Національної Ради, видала крутіську прокламацію під назвою "земельного закону", вживала репресій проти соціалістів за пропаганду ідеї конфіскувати землі у поміщиків, - отже не доводиться говорити про "законність" такого ставлення до земельної справи українського селянства, насильно ограбованого колись поміщиками.

Що сталося з галицькими соціал-демократами потім? Потроху вони розбилися. "Вперед" в 1920 році був прихильний до політики Петлюри. Потім сталась нова еволюція: більшовицька орієнтація. Розпорошилась галицька соціал-демократія: була при Петрушевичі, при Петлюрі, стала при більшовиках. Що буде далі, коли більшовиків не стане? Це питання звучить іронічно, але за ним видно страшну правду: соціал-демократія в Галичині за 29 літ не стала на ноги, в 1918-19 роках ніякої політичної ролі не грала, розбилась за орієнтаціями, розпорошилась хто куди. Чому так? Тому, що вона не стала зразу на певний шлях - організації українських робітників в самостійні професійні спілки і кооперативи. Тому й партії фактично не створено. Інтелектуальний гурток оцирваний від живого коріння - трудового люду - не партія. Тепер партії соціал-демократичної в Галичині нема. Є окремі тільки люде, соціал-демократи, але партії нема і тому наше робітництво політичної ролі там не грає. Такий сум.

Він минеться, коли селяне і робітники зорганізуються в самостійну українську політичну і професійну організацію.

V. Селянсько-Робітничий Союз в Галичині.

Галицько-українські партії, про які ми говорили попереду, не були тоді зцібні і не хотіли творити нову історію революційної України. Вони не мислили життя инакше, як на старий зразок, і були ворожі всьому тому, що діялось на Великій Україні. Не зважаючи на те, що соціал-демократи ідеологічно стояли на революційній позиції, психологічно вони були "галичанами" в тому зміслі цього слова, що вживається для характеристики міщанства, - безбарвного, апатичного в громадських, меткого в практичних справах, консервативного, нерозбірчивого в засобах, глибоко опортуністичного в політичному поступуванні. Окремі одиниці, розуміється, були широко-революційними, поривчастими, чесними борцями за визволення трудящих, але в проводі не було живого і активного духу.

Одначе революційні здвиги в народніх масах давали про себе знати і незабаром знайшли організаційний вираз. 1-го січня 1919 р. вийшло перше число тижневика "Республіканець", що був органом новозаснованого "Селянсько-Робітничого Союзу". Ініціативний Комітет Союзу /Дмитро Демянчук, Остап Оліярник, Теодор Чернявський, Іван Кабаровський, Василь Бриндзей, Іван Оридук/ взявся за організацію селянства і робітництва на платформі соціальної революції. "Республіканець" виходив з лозунгом "В боротьбі здобудеш право своє" і ніс в маси гасло соціальної революції. Читаючи число за числом, можна переконатися, як росла, хоч і поволі, революційна думка, як спачати духові кайтани колишнього блаженного демократизму, як кристалізувалась думка про необхідність корінного соціального перевороту.

В редакційній статті в першій числі стоїть виразно:

"Сам селянин, сам робітник мають творити собі закони".

"У нас мусить бути з кличем "Вільна Україна" вільний селянський і робітничий стан".

Але разом з тим ще й такі містилися замітки, що прославляли Українську Національну Раду, як приміром "До Києва", де між иншим говориться піднесеним тоном до її членів:

"Город Станиславів має за честь гостити Вас, Привідці, душу й мозок цілого народу, але й сподівається, рідуcho та гостро вимагає від Вас: стати раз навпослід одним фронтом, одною збитою лавою - при одній думці, а саме, що ми не сміємо витворювати чварів, усобиць, що мусимо йти ясно і всі до високої мети, якої уособленням являється клич: "Хочемо до Києва".

Основники Селянсько-Робітничого Союзу тоді ще думали, що у всіх може одна мета! Про це буквально написано з приводу смерті одного нашого воїка, що впав у боротьбі проти поляків: "Кров за волю України стирає ріжницю кляс".

Відомашні галицькі революціонери, як швидко вони потім розчарувалися!

В січні-ж вони виставили дві вимоги: негайна злука Галичини з Україною і передача нетрудової землі трудовому селянству. Коли 3-го січня під величезним натиском народніх мас Національна Рада прийняла постанову про прилучення, то ентузіазм для Національної Ради захопив і "Республіканця" /ч.2. II січня 1919/.

Хоч на титулі "Республіканця" красувався лозунг революційного соціалізму /"Боротьбою здобудеш ти право своє"/, але вже в першій числі О.Оліярник /соц.дем./ пише про організацію робітників на

соціал-демократичній програмі і виставляє ряд нужденних вимог з програми-мінімум. Загальний клич - готуватись до всеукраїнської Конституанти в Києві.

В ч.2 "Республіканець" містить перше розпорядження Директорії /16 грудня 1918 року за підписом Винниченка і Андриєвського/ про відібрання нетрудової землі без викупу. Дамі Селянсько-Робітничий Союз все сильніше натискує на конфіскацію землі і демократизацію життя. Цензурні утиски, військовий стан, трус і знищення Центрального Інформаційного Бюро /філія для Галичини урядової установи У.Н.Р. звільнення і висилка робітників за одне прохання поліпшити умови праці, клевета на "большевизм" ініціаторів селянсько-робітничої організації вплинули освіжаючо і "Республіканець" виступив гостро проти режиму.

16-го лютого 1919 на зібранні уповноважених виробляється і приймається програма Союзу, загальна позиція якого означається так: "Селянсько-Робітничий Союз є політичною організацією, що має перетворити дотеперішній капіталістично-бюрократичний лад на лад соціалістичний і тим знищити станові привілеї, політичний, національний і релігійний гніт та економічну експлоатацію". Селянсько-Робітничий Союз стоїть за Соборну Україну з одним центральним правительством "опертим на коаліції української трудової демократії, пролетаріату, селянства та робітництва без всякої участі буржуазних клас". Виборче право - п'ятичленна формула. в сфері економічній Селянсько-Робітничий Союз вимагає удержавлення фінансів і торгівлі, як внутрішньої, так і заграничної. Вся земля великої посілости має бути сконфіскована /без викупу/ на власність держави. Земля малоземельних має лишитись обмеженою власністю дотеперішніх властителів. Сконфісковану землю держава дає в доживотне користування безземельним і малоземельним селянам. Ліси, ріки, стави, копальні також удержавляються. Промисловість без викупу переходить на власність держави.

Ця програма, як бачите, є програмою соціальної революції і трудової демократії. Через 1½ місяці після оснований Союзу "Республіканець" говорить ясно /ч.7, 15 лютого 1919/: "На наших очах іде народний суд - пролетарська революція над вішатилями трудового народу. В кровавій, жорсткій боротьбі змагається труд з капиталом. Від побіди одного або другого залежить наша національна і соціальна воля".

Від ч. II /6 березня 1919/ "Республіканець" виходить з запитом великим друком: "Чому не заведено 8-годинного робочого дня?"

В день одкриття Трудового З'їзду 30-го марта 1919 "Республіканець" зробив аналізу моменту і між иншим намітив завдання дня: "Трудовий наріз мусит рішити проблему влади - він мусить зрозуміти, що тільки влада селян і робітників спасе революцію, а разом з тим спасе і Україну. В економічно-соціальній сфері з'їзд, як виразник трудового люду, повинен рахуватися з потребою моменту і твердо обстоювати організацію народного господарства на соціалістичних принципах - соціалізацію землі, націоналізацію фабрик, муніципалізацію підприємств і т.и., бо тільки така розв'язка тих питань дасть повне визволення праці і нанесе смерть капіталістичному устроєві з його невідлучним товаришем милітаризмом, війною і прочим, що нищить людство і культуру".

Трудовий З'їзд, скликаний Селянсько-Робітничим Союзом, був найкращим показником організованої волі галицького українського селянства і робітництва. Помимо всяких несприятливих умов /цензури, заборони зібрань, бюрократичного терору, на що такі майстри націонал-демократи/ селянство і робітництво організувалось і росло, щоб неза-

баром взятись за державне і суспільне будівництво. Я вже згадував раніш про резолюцію цього з'їзду в земельній справі, але й інші резолюції були достроєні до загального революційного настрою селянства, яке бачило, нарешті, в чийх лапах воно опинилося і рішуче осудило реакційну владу, що пишливо називала себе Державним Секретаріатом, правительством "Західної Области". Але З'їзд і не думав про переворот з огляду на становище на фронті, де йшла боротьба з поляками на життя і смерть. З'їзд дав волю, щоб показали себе ті правителі, які нарікали на "анархію", "большевизм" і обіцяли все зробити як слід, довести оборону краю до пунтя.

З'їзд вибрав 61 делегата, якими хотів доповнити Національну Раду і прийняти участь в державному і суспільному будівництві на основі чесної коаліції з національними демократами і радикалами. Але вони замкнули двері перед селянством і робітництвом, коли з'їзд розіхався. Селянство побачило з ким має діло і занялося своїми справами. Націонал-демократи і радикали рішили силою роздушити всяку опозицію.

Соціал-демократи вели себе непевно і незабаром розписались в Національній Раді під ідеєю "єдиного національного фронту". Державний Секретаріат зарештував всю редакцію "Нового Життя", що стало тоді органом місцевого комітету соціалістів-революціонерів, віддав редакцію під "полевий суд", а газету закryw. На робітництво впали репресії. Так буржуазія українська виявила свою "любов до України".

Незабаром Галичину заняли поляки, наше військо хоч героїчно боролось, разом з тим чуло серцем, що в "державному запіллі" щось негаразд діється. Мобілізації иноді відбувалися при участі кулеметів. Відкинуте від участі в громадсько-політичному будівництві селянство відчуло, що ли і раніш є лише "народом", а життям керують пани. Оця жахлива психологія зродилася підчас української влади з одного джерела: національ-демократично-радикальної політики. Будувати державу мають пани. Інтелігенція українська, хоч і не була буржуазією соціально, за те була нею психологічно. І тому вона розуміє життя на Україні буржуазно, хоч на Україні є головним соціальним ворогом нашого народу справжня чужонаціональна буржуазія.

Режим націонал-демократів і радикалів викликав в широких трудових верствах дивний настрій: що той режим не наш, проти нас, що то справа панська, котра була і є для селянства ворожою. Ентузіазму в широких кругах населення до уряду і його політики не було ні-крихти. Це бачив і розумів кожний, дивлячись осторонь, але цього не бачили і не розуміли правлячі круги і урядові партії. В цім і є трагічна сторінка тодішнього українського життя в Галичині. Протинародна політика урядових партій привела до психологічного і політичного розриву з народними масами. А через це поляки зрештою і перемогли. Це історична "заслуга" нашої дрібної буржуазії і реакційної інтелігенції.

Українська дрібна буржуазія попала потім під кару польської шляхти за те, що посміла претендувати на владу, кричить про надужиття шляхти тоді, як ще спомин про її власну політику стоїть в пам'яті народу. Великі творчі революційні сили народу не хотіла і не виіла зужиткувати, бо для неї лігше хай завалиться світ, ніж прийде наперед життя український селянин і робітник. І тепер вискрізь і стогне українська дрібна буржуазія, нарікає на несправед-

ливість шляхти, наче-б то шляхта може бути коли-небудь справедливою до українського народу!

VI. Галицька політика під час української влади.

Ми оглянули політичні організації, що виявились в Галичині під час панування української влади; по можливості я говорю про них їхніми словами, заявами, програмами і цілями. Ми можемо з чистим сумлінням сказати, що "історичні партії", як назвав "Народ" націонал-демократів, радикалів і соціал-демократів, зовсім не могли по своїй природі, світогляду і програмах поєднати наш народ до боротьби за дійсне визволення від гніту національного, політичного, культурного і економічного. Під час революції ці партії були не революційними і по-за капіталізмом не бачили інших форм суспільства - в цьому їхня вся характеристика.

Револьюційним був тільки трудовий народ, що виявилось в його першій і вдалій класовій організації - Селянсько-Робітничому Союзові. Темний, затурканий, пригноблений, визискуваний народ без теорій і філософування конкретно відчуває гніт. І коли він хоче усунути гніт поміщика, то розуміє, що треба відібрати нетрудову землю; коли треба усунути гніт спекулянтів, то треба усунути торговців і посередників, знищити лихву і торговий та кредитовий визиск; коли треба усунути визиск наймитської праці, то конкретно треба усунути капіталістів. Це все зробити може тільки той, хто в цьому конкретно заінтересований, щоб-то селяне і робітники. А щоб це усунення перевести в життя, то треба, щоб апарат державної власти був у руках самих селян і робітників і в. Хіба попів, адвокатів і т.п. визискує поміщик, банкир, торговець? Вони не знають і не відчувають, що то є визиск праці. Вони розуміють, що поляки користають з свого становища, і тому хочуть усунути поляків від політичної влади, щоб сісти на їх місце. Місце поляків є місцем дикого визиску народної праці. В цім є джерело розходження інтелігенції з народом.

Робітництво і селянство в момент революції було не організоване, тому не могло взяти влади в свої руки, а натомість її взяли ті, хто був хоч сяк так організований, і повели працю для своїх інтересів, вимагаючи від усіх послуху й покорі во ім'я української державності. За цю буржуазну державність стояли горю вказані три партії, а за трудову, народну, селянсько-робітничу державність стояв тільки Селянсько-Робітничий Союз, молода організація, що заявила на світ тільки 1919 року. Реальне відношення організованих сил було не на користь трудових мас, бо вони в своїй більшості вели героїчну боротьбу проти польської шляхти і пасивно стояли під проводом української дрібної буржуазії. Дрібна буржуазія десятима роками організувалась, виробляла свою ідеологію, дух, звички, школу, називала це національною культурою, обіцяла все для народу з однією метою - щоб цей народ, нарешті, повірив їй, віддав себе в її розпорядження.

Сталось так, як багато років уже було в світовій історії і спеціально в нашій: буржуазія вимагає від трудових мас послуху ніби во ім'я народних інтересів, а коли владу народ завоює і передасть буржуазії, то вона тоді негайно розперізується і терором примушує маси до послуху. Хіба наш народ в XVII віці не завоював свободи

від поляків? Завоював. А що потім сталося? Селянство попало в кріпачтво до козацької старшини і панства. Те саме повторюється й пізніше. І буде так доти, доки селянство і робітництво не стане на ґрунт к л я с о в о ї б о р о т ь б и, не усвідомить єдиної правди, що визволення може бути цілом їхніх рук, щоб-то коли вони візьмуть владу в свої руки і збудують свою власну трудову державу. Іншого виходу немає і не може бути.

Хто довіряє свою справу чужому, той відмовляється від себе і передає свою свободу в чужі руки. От власне цю правду повинно трудове селянство і робітництво твердо знати, засвоїти, нею руководитися, щоб мати якісь впливи на визволення.

Наше селянство не було організоване і прогавило свободу. Схемнулось воно, але вже запізно. Галицьке українське селянство тримається в твердих руках шляхти, торговців, спекулянтів і інших паразитів, які незречуться свого панування добровільно ніколи. Їх можна примусити до цього тільки силою, щоб-то революцією. Революція не є бунт, а о р г а н і з о в а н а б о р о т ь б а. о р г а н і з о в а н е п о в с т а н н я. Ірландія біля 100 років бореться і нарешті виробила дійсні методи боротьби під лозунгом "шін фейн", щоб-то "ми самі". І тепер велика, могутня Англія мусіла погодитися з настирливим селянством і робітництвом, що пішло в рішучу, безкомпромісову боротьбу. І наші селяне і робітники мусять організуватися в партію активної боротьби під лозунгом "ми самі", і тоді справа піде инакше.

Тільки тоді буде надія на визволення. Найгіршим ворогом українського селянства і робітництва є так званий "єдиний національний фронт" з дрібною буржуазією, бо це веде до захоплення влади цією буржуазією, а значить селянська справа гине. Селянство повинно боротися з поміщиками, промисловцями, банкірами, торговцями, спекулянтами - з соціальним устроєм. В Галичині це певно буде і з поляками. І це буде певний шлях, бо він веде до соціального і національного визволення. Цього повинно бути досить, щоб задовольнити національне почуття і соціальну справедливість. Це може бути вистарчаючим ідеалом для наших трудових мас.

Отже, тільки повний розрив з дрібною буржуазією може одкрити шлях українському народові до дійсної свободи. І тільки така партія, що піде і проти шляхти й проти дрібної буржуазії, тільки вона зможе повести народ до перемоги.

Партія української революції мусить бути щойно організована. В теперішній час в Галичині претендує на цю роль так звана "Комуністична партія Західної України". Але її корінні хиби є такі, що вона буде партією скандалу аж до часу, коли висхне джерело її надхнення - зовсім не безкорисна орієнтація на московський уряд. Не можуть нечесні люди бути щиро захоплені комунізмом і революцією. "Комуністична партія Західної України" - це новий псевдонім тих-же галицьких психологічних націонал-демократів, що це недавно виступали під іншими псевдонімами. Це партія, що родилась з орієнтації на ч у ж у д е р ж а в у і її кошти, значить, нема у неї моральної основи, а тому не буде і справжньої дії. Вже й тепер видно, що це партія лайки і блягузвання, а не організації і дії. Інакшими й не можуть бути перевертні, без обличчя і характеру.

Однак, попри широкі революційні одиниці, які є скрізь, вона не може мати ґрунту в Галичині так великого, щоб вирости на виз-

вольну силу. Скільки є промислового українського пролетаріату в Галичині? По містах, на залізницях, копальнях і т.и. працюють переважно поляки і жиди, українських робітників мало, та й то переважно на службах чорної некваліфікованої праці. Число українського промислового пролетаріату і його політична вартість не дуже великі, настільки малі, що пролетаріат в Галичині не може бути самостійною визвольною силою української революції.

До селянства комуністи в засаді ставляться злоненависно, а тому не можуть до його широко говорити, широко про його інтереси дбати. Для політичного визиску величезної суспільної сили селянства комуністи демагогічно дурять його, підіймають, заволікають в свої мережі, але в результаті визискують його гірше буржуазії. Класичний приклад - Росія і Велика Україна. Комуністи в дійсності є найгіршими ворогами селянства. І коли вони могли дурити селян десять літ, то тепер вже дурисвіцтво не вдається.

Тому свідомі українські революціонери мусять поставити перед собою важне завдання - створити на Західних Землях єдину соціалістичну партію з революційною тактикою.

Програмою партії визволення мусять бути: соборність і самостійність Української Республіки, демократія і далекосяглі соціальні реформи, котрі можуть прийти тільки за переможною українською революцією.

Але, щоб сталась революція - її треба о р г а н і з у в а т и. Сама вона "якось" не станеться. Чужинці її нам також не принесуть на своїх багнетах. На чужих багнетах, які-б вони не були, приноситься тільки неволя.

Через те я вважаю за особливо грізну небезпеку отой дрібно-буржуазний настрій, що опановує в Галичині реакційну інтелігенцію: коли, мовляв, почнеться війна большевиків з Польщею, то західно-українське населення повинно єднатися з большевиками, вступати в червону /од крові/ армію. Такий погляд не є революційний, ані соціалістичний. Він зродився якраз у дрібної буржуазії й реакційної інтелігенції, котра инакше не розуміє визволення України, як чужинцями: орієнтація на Польшу, на Денікіна, на Антанту, на Москву, - це є продуктом нещасного українського недомисля, котре не вміє і не може розуміти суспільного процесу, котре не мислить політики на науковій підставі. Вона вірить в богів і чудеса. І вічно їх шукає, молиться, кланяється, нашіптує свої заклинання, а потім розчаровується і шукає нових богів. Не знає, що визволення є не функцією богів, а справою народньої організації.

Орієнтація на большевиків - це остання з черги і найглупіша з усіх орієнтацій галицької дрібної буржуазії. Найглупіша тому, що ця сліпа "кобилка" в період своєї влади 1918-19 року переслідувала навіть уміркованих соціалістів і вела боротьбу навіть з фікціями большевизму. Це тоді, коли большевизм був у розцвіті своєї революційно-романтичної сили, ще не цілком захоплений реакційним цинізмом. Принаймні тоді ще можна було широко помилятися що-до большевиків, але тоді галицька дрібна буржуазія на них люто скреготала зубами, тепер-же, коли природа большевиків вже розгадана і ворожість їх до українського народу є отверта, - тепер галицькі крутії вже розпатякують про кооперацію з большевиками!

Коли почуваете в собі "революційність", то організуйте свою українську революцію, а не позирайте на чужинця. Маєте-ж під Польщею 7½ мільйонів українців: організуйте з них хоч пів мі-

ліона і тоді ви здобудете своє право! Я не розумію, як сміє українець з Західних Земель орієнтуватися на ворогів, що під своїм чоботом тримають 30 мільйонів інших українців? Щоб боротися з цим, треба чим швидше організувати єдину українську соціалістичну партію і йти в село і фабрику організувати свій трудовий люд, усвідомлювати його, будити до життя і ставити на ноги трудову більшість народу, - тоді прийде наше визволення. Це єдиний шлях - іншого в природі нема. І хто хоче визволення - йому нема іншого виходу, як на цей єдиний шлях.

Про це нас навчили 1918-19 роки, про це нас учить життя. Чудес в соціальному житті не буває, бо тут рішає тільки три речі: о р г а н і з а ц і я, б у д і в н и ц т в о і б о р о т ь б а.

УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИЧИЙ УНІВЕРСИТЕТ.

ЗАПИТАННЯ ДО 6-7-ОЇ ЛЕКЦІЙ ЗЕМЕЛЬНА СПРАВА НА УКРАЇНІ.

Лекція 6-та

1. Яка примета кожної політичної партії, по якій вона відрізняється від інших суспільних групувань?
2. Який характер носила укр.радикальна партія в Галичині від початку свого заснування аж до 1899 р.й який після 1899 року?
3. Чи мала підстави для свого розвитку укр.радикальна партія в Галичині; як що мала, то чому вона не розвинулась до могутньої політичної партії, а залишилась аж досі в такім жалюгіднім стані?
4. Які засади і програма укр.галицької радикальної партії?
5. Чи захищала укр.радикальна партія підчас укр.влади в Галичині 1919 р. інтереси трудового селянства?
6. Яка резолюція була прийнята на Селянським Зїзді в Станіславові 30-31 березня 1919 р. й як до неї поставились радикали й націонал-демократи?
7. Яка еволюція відбулася в галицькій радикальній партії від 1919 року аж по сьогодні?

Лекція 7-ма.

1. В якому стані перебувала укр.соціал-демократична партія в Галичині до 1918-1919 р. й чи внесла вона свою самостійну програму революції підчас укр. влади 1918-1919 р.?
2. Що зробила укр.соціал-демократична партія в Галичині підчас укр. влади для працюючих селянсько-робітничих мас?
3. З якою програмою виступав Український Селянсько-Робітничий Союз в Галичині підчас укр. влади?
4. Чим мусить керуватись трудове селянство та робітництво у своїй визвольній боротьбі?
5. Чи може розраховувати на свій розвиток та успіх комуністична партія Західної України, як що ні, то чому?
6. Що з'являється необхідною передумовою до визволення України?

В и п р а в и т и п о м и л к и:

- Стор.26. рядок 29 зверху - написано "гоіподарки" треба читати "господарки".
- Стор.28. рядок 30 зверху - написано "отверто" - треба читати "одверто".
- Стор.29. рядок 18 зверху - написано "власями" - треба читати "властями".
- Стор.35. рядок 5 зверху - написано "блище" - треба читати "ближче".

1325
5551
1002

PA 5551 y